

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÂŞIK ŞAHSENEM BACI'NIN ESERLERİNİN
DEĞER AKTARIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

ZEYNEP KOCAK SAĞIR

Danışman: Doç. Dr. Özkan AKMAN

II. Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Yasemin BAYRAKTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ISPARTA, 2023

© 2023 [Zeynep KOCAK SAĞIR]. Tüm hakları saklıdır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	3
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
1.GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı.....	2
1.3.Araştırmanın Önemi	2
1.4.Sınırlılıklar	3
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1.Değer Kavramı.....	4
2.2. Değerlerin Sınıflandırılması	7
2.3.Değer Eğitimi.....	11
2.4. Sosyal Bilgiler.....	12
2.4.1.Sosyal bilgiler dersinde değer	13
2.5. Âşıklık Geleneği ve Türkü.....	15
2.7. Âşık Şahsenem Bacı	18
3.YÖNTEM.....	21
3.1. Araştırma Deseni	21
3.2. Verilerin Kaynağı	21
3.3.Verİ Toplama Süreci.....	22
3.4. Veri Analizi.....	22
4.BULGULAR.....	24
4.1. Adalet Değerine İlişkin Bulgular	24
4.2. Aile Birliğine Önem Verme Değerine İlişkin Bulgular	24
4.3. Barış Değerine İlişkin Bulgular	25
4.4. Bilimsellik Değerine İlişkin Bulgular.....	28
4.5.Çalışkanlık Değerine İlişkin Bulgular	29
4.6. Dayanışma Değerine İlişkin Bulgular.....	30

4.7. Dürüstlük Değerine İlişkin Bulgular.....	31
4.8. Eşitlik Değerine İlişkin Bulgular	33
4.9. Özgürlük Değerine İlişkin Bulgular	34
4.10. Sevgi Değerine İlişkin Bulgular	36
4.11. Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular.....	37
4.12. Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular	38
4.13. Doğal Çevreye Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	41
4.14. Kültürel Mirasa Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular.....	44
4.15. Öz Denetim Değerine İlişkin Bulgular	45
4.16. Diğer Değerler	46
4.16.1. Atatürk sevgisi ve Atatürkçülük değerine ilişkin bulgular	46
4.16.2. Hoşgörü değerine ilişkin bulgular.....	47
5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	50
KAYNAKÇA.....	58
ÖZGEÇMİŞ	62

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÂŞIK ŞAHSENEM BACI'NIN ESERLERİNİN DEĞER AKTARIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Zeynep KOCAK SAĞIR

**Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Özkan AKMAN

II. Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Yasemin BAYRAKTAR

2023, 76 sayfa

Değerler, içinde buldukları toplumun kültürel, sosyolojik, psikolojik, tarihi ve ekonomi gibi birçok yapısıyla şekillenir. Bu çalışmanın amacı kadın ozan ve halk şairi olan Âşık Şahsenem Bacı'nın yazmış olduğu türkülerdeki değerlerin sosyal bilgiler dersi bağlamında doküman analizi ile çözümlenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi araştırma konusu kapsamındaki belgelerin incelenmesi ve yorumlanmasıdır. Araştırmanın veri kaynağını Âşık Şahsenem Bacı'nın yazmış olduğu Haykırış ve Söz Nereye adlı türkü kitapları oluşturmaktadır. Verilerin analizi, içerik analizi tekniği ile yapılmıştır. İçerik analizinde türküler kodlanarak temalara ayrılmış ve sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlere göre başlıklar altında toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre türkülerde en çok bahsedilen bazı değerler barış, vatanseverlik, çalışkanlık, özgürlük ve sevgi olarak bulgulanmıştır. Bu değerler ile Âşık Şahsenem Bacı, toplumun birlik beraberliğine vurgu yapmıştır. Türkülerinde nasihat verici ve yol gösterici bir tavır takınmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık değerini verirken türkülerinde, yemeklere, halk oyunlarına ve yöresel lezzetlere yer vermiştir. Âşık Şahsenem Bacı'nın sahip olduğu ideoloji etrafındaki düşüncelerinin türkülerine yön verdiği görülmüştür. Yaşadığı dönemin siyasi

olaylarından dolayı türkülerinde içerdiği konular bakımından farklılaşma yaşanmıştır. Ayrıca program haricinde yer alan hoşgörü ve Atatürk sevgisi ve Atatürkçülük değerlerine birçok türküsünde yer vererek ayrı bir önem vermiştir. Atatürk'ün yaptığı yenilikleri, Cumhuriyet'in halka sunduğu imkânları dile getirmiştir. Yapılan araştırmada Âşık Şahsenem'in türküleri sosyal bilgiler dersinde dersi destekleyici öğretim materyali olarak kullanılması önerilerinde bulunulmuştur. Adalet değeri içeren türküler 5. sınıf ve 7. sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanlarında kullanılabilir. Aile birliğine önem verme değeri 4. sınıf kültür ve miras öğrenme alanında kullanılabilir. Dürüstlük değerini içeren türküler 5. sınıf bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanlarında kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler, değer, Âşık Şahsenem Bacı, türküler, doküman analizi

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE WORKS OF AŞIK ŞAHSENEM BACI IN THE SOCIAL STUDIES COURSE IN TERMS OF VALUE TRANSFER

Zeynep KOCAK SAĞIR

**Master's Thesis, Süleyman Demirel University, Graduate School of Educational
Sciences, Department of Department of Turkish and Social Sciences Education**

Advisor: Doç. Dr.Özkan AKMAN

Co-advisor: Instructor Dr. Yasemin BAYRAKTAR

2023, 76 pages

Values are shaped by many structures of the society in which they are located, such as cultural, sociological, psychological, historical and economic. The aim of this study is to analyze the values in the folk songs written by Aşık Şahsenem Bacı, a female poet and folk poet, by document analysis in the context of social studies course. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research. Document analysis is the examination and interpretation of documents within the scope of the research subject. The data source of the research is the folk song books Haykırış and Söz Neye, written by Aşık Şahsenem Bacı. The analysis of the data was carried out with the content analysis technique. In the content analysis, folk songs were coded and divided into themes and collected under titles according to the values in the social studies curriculum. According to the findings obtained from the research, some of the most mentioned values in folk songs were found to be peace, patriotism, hard work, freedom and love. With these values, my sister-in-Love personally emphasized the unity of society. He has adopted a giving and guiding attitude in his folk songs. While giving the value of sensitivity to cultural heritage, he included food, folk dances and local delicacies in his folk songs. It has been seen that the thoughts of Aşık Şahsenem Bacı around the ideology he has given direction to his folk songs. Due to the political events of the period in which he lived, there was a differentiation in terms of the topics contained in his folk

songs. In addition, he gave a separate importance to the values of tolerance and love of Ataturk and Ataturkism, which are included outside the program, by including them in many of his folk songs. He expressed the innovations made by Atatürk and the opportunities offered by the Republic to the people. In the research conducted, suggestions were made to use Aşık Şahsenem's folk songs as teaching materials supporting the course in the social studies course. Folk songs containing the value of justice 5. class and 7. the classroom can be used in areas of effective citizenship learning. The value of giving importance to family unity 4. the classroom can be used in the field of culture and heritage learning. Folk songs containing the value of honesty 5. the classroom can be used in the fields of science, technology and community learning.

Keywords: social studies, value, Aşık Şahsenem Bacı, folk songs, document analysis

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanmasındaki her türlü destek ve katkılarından dolayı değerli tez hocam Özkan AKMAN'a, ikinci tez danışmanım ve yüksek lisans eğitimim boyunca faydalandığım saygıdeğer hocam Yasemin BAYRAKTAR' a teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca birlikte çalışmaktan zevk aldığım yüksek lisans arkadaşlarıma desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Beni akademik hayata teşvik eden ve her türlü desteğini esirgemeyen canım annem babam ve aileme, bana okumayı yazmayı ve dünyaya sevgiyle bakmayı öğreten canım abim Bilâl'e ve en büyük desteğim, yol arkadaşım, sevgili eşim Ömer'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Zeynep KOCAK SAĞIR

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Rokeach'ın değerler sınıflaması	10
Tablo 2. Sosyal bilgiler öğretim programında bulunan değerler.....	14
Tablo 3. Öğrenme alanları ve değerlerin dağılımı.....	51

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Motive edici değer türleri arasındaki ilişkinin teorik modeli, yüksek dereceli değer türleri ve iki kutuplu değer boyutları.....8

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

İDE İnsani Değerler Eğitimi

MEB Milli Eğitim Bakanlığı

UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü

1.GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Değer, bir toplumun ayakta kalabilmesini ve yaşamını sürdürebilmesini sağlayan temel yapı taşlarından biridir. Kişiyi toplum hayatında yaşamaya hazırlayan, sosyal hayatı yazılı olmayan yapılarla düzenleyen, bireyin ahlaki olgunluğa ulaşmasını sağlayan ve insan davranışlarına yön veren güçlerden biri onun değerleridir. Günümüzde sosyoloji, psikoloji ve toplum mühendisliği alanları içerisinde ele alabilecek konular olarak bireyin kendisini gerçekleştirme, topluma kazandırılması, etkin vatandaş olması, aile yaşamını düzenlemesi, toplumsal dayanışmaya, huzura, barışa önyak olması ve bunlar için özverili bir şekilde çalışması ve emek vermesi edindiği bilgilerden ve bunları uygulamaktan geçer. Donanım olarak anlam kazanan bu birikimler başta ailede ardından dâhil olduğu arkadaş grupları ve okullarda verilen bilgi, beceri ve değerlerin bütünleşik bir şekilde bireye kazandırılmasıyla mümkündür. Ancak içerisinde yaşadığımız bilgi çağında; insanlığa kazandırdığı olumlu kazançların yanı sıra teknoloji ve küreselleşme olgularının toplumun birlik ve beraberliğinin önüne set çekmesi değerlerimizin önemini kaybetmesine dolayısıyla toplumsal huzursuzluğa neden olmaktadır. Hızlı bir şekilde değişim geçiren değerlerle birlikte, bireyin topluma uyumunun zorlaştığı aile içi çatışmalara varana kadar birçok alanda bunların yansımalarını görmek mümkündür. Ortaya çıkan huzursuzluğun bireyi yalnızlaştırarak toplumdan soyutladığı, bencillik ve çıkar ilişkilerine dayalı ilişkiler kurdurduğu, maneviyattan ziyade maddiyata önem vermediği günümüzde bir sosyal gerçektir (Aydın ve Akyol Gürler, 2014). Bununla birlikte okullarda baş gösteren akran şiddeti, ortaya çıkan suç oranları ve erken yaşta başlayan madde bağımlılığı okullarda verilen akademik bilginin yanında eğitimcileri değer eğitime yönlendirmektedir. Yaygın kabulle dünyada eğitimin amacı bilinçli, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmektir ve bu eğitim ülkemizde sosyal bilgiler dersinden geçmektedir. Sosyal bilgiler dersinde değer eğitimi farklı değer eğitimi yaklaşımları ve öğretim materyalleri kullanılarak verilmektedir. Öğretim materyalleri arasında edebi ürünler yer almaktadır. Edebi ürünlerimiz içerisinde ise türkülerimiz gerek ders etkinliklerinde gerek ders kitaplarında öğretim materyali olarak kullanılmış son dönemde akademik olarak bu alanda çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Turhan ve Kova 2012; Özpolat, Demirbaş ve Kocaman, 2013; Çibik, 2017; Arıcı ve Er, 2017; Dilek, 2019; Gökdemir, 2019). Türk' e ait anlamına gelen, kültürün maddi ve manevi taşıyıcısı olan türküler,

yüzyıllarca aktardıkları değerlerle varlıklarını devam ettirirler (Karadeniz 2015, s.106) . Yapılan bu çalışmalarda türkülerde yer alan değerler belirtilmiş ve bu değerlerin derslerde kullanılabilirliği örneklerle ifade edilmiştir. Türküleri değerler bakımından yorumlamak için onu icra eden kişinin üzerinde yaşadığı coğrafya, içinde yaşadığı zaman, yine bulunduğu coğrafyanın kültürel, etnik ve dini yapısı; biyografik veriler olarak anlam kazanan cinsiyet, yaş, aile yapısı ve siyasi görüşü gibi onu şekillendiren etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan türküler içerik analiziyle derinlemesine incelenmiştir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Sosyal bilgiler dersinde edebi ürünlerin kullanımı dersi öğrenciler için daha anlamlı kılabilmektedir. Müfredat kapsamındaki söz konusu edebi ürünlerden olan türküler, kültürümüzün önemli öğelerinden biri olarak geçmiş ve gelecek arasında bir köprü işleviyle bağlantı kurar; ezgili söylemleri ve ahenkleriyle zamanları aşan yapılarıyla varlıklarını sürdürürler. Müzikalitenin yarattığı ahenkle akılda kalan ve nesilden nesile aktarılan türküler bu bakımdan sosyal bilgiler derslerinin önemli bir malzemesi konumundadır. Bu tezin amacı kadın ozan ve halk şairi olan Âşık Şahsenem Bacı'nın yazmış olduğu türkülerdeki değerlerin sosyal bilgiler dersi bağlamında içerik analiziyle çözümlenektir. Böylelikle Türk kültürünün ürünü olan türkülerin yansıttığı ve ele aldığı değerleri daha incelikli ortaya koyma imkânı elde edilecektir.

Araştırmada genel olarak Âşık Şahsenem Bacı'nın türkülerinde sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki hangi değerler yer almaktadır? sorusuna yanıt aranmıştır. Ayrıca Âşık Şahsenem Bacı'nın türkülerinde bulunan diğer öğeler ele alınmıştır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Etkin vatandaş yetiştirmek amacıyla hareket eden sosyal bilgiler dersinde edebi eserlerden faydalanılarak verilmek istenen değerler somutlaştırılabilir. Öğrenciler farkında olsun veya olmasın dersten zevk aldıklarında öğrenebilirler. Türküler milli, manevi, evrensel ve kültürel öğeleri içerisinde barındırarak müfredatı ilgi çekici hale getirir. Öğrenciler barış, alışkanlık, farklılıklara saygı duyma gibi birçok değeri bu eserlerden öğrenebilir. Bu doğrultuda tartışmalar ve etkinliklerle öğrenciler kendi

yaşadığı çevreyi, devletleri, milletleri ve dünyadaki çeşitliliği hakkında bilgi sahibi olup daha fazla araştırabilirler. Türküler, okunurken veya dinlenirken sorular üretmek ve kelime hazinesini geliştirmek türkülerin öğrenciye faydalarından birkaçıdır. Türkülerle, derse olan ilgi, motivasyon ve katılım artarken öğrenilenler kalıcı hale geldiği için ders başarısı artacaktır. Düşüncelerini ve endişelerini birbirleriyle paylaşma fırsatını türkülerden algılayabilen öğrenciler küresel meseleleri keşfetmenin güçlü bir yolunu bulduğunu fark edeceklerdir.

1.4.Sınırlılıklar

Bu araştırma Âşık Şahsenem Bacı'nın Haykırış ve Söz Nereye kitapları ile sınırlıdır. Dolayısıyla sadece bu eserlerden yola çıkılarak değerler tespiti ve çözümlemesi yoluna gidilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Değer Kavramı

TDK(2021) sözlüğündeki güncel tanımı ile “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet olarak belirtilen değerler”, bireylerin hayata bakış açılarını, davranışlarını ve kişiliklerini şekillendirmenin yanı sıra toplumun birlik beraberliğini sağlama da önemli bir yer tutar. Değer kelimesi, bir kavrama, nesneye, oluşa ya da varlığa yüklenen anlamdır.

Başka bir yönüyle değerler, insanın çevresini istek, ihtiyaç ve davranışlarını değerlendirirken esas aldığı ölçütlerdir (Dilmaç,1999). Soyut bir ölçü olan değerler bireysel olandan kolektif olana doğru yorumlandığında başka anlamları da üretirler. Örneğin mekân ve bilinç açısından ele alındığında değerleri bir toplumun kültürü olarak tanımlamak da mümkündür. İnsanın kültürle olan ilişkisine bakıldığında karşılıklı bir alışverişin ve dengenin olduğunu söylemek yanlış sayılmaz çünkü kültürü oluşturan onun yaratıcısı olan insan bir yerden sonra onun tarafından işlenir ve şekillendirilir. Kültür, insanın zihinsel, sosyal ve ahlaki yönden gelişmesine katkı sağlar. Yüzyıllardır insanların, doğru-yanlış, iyi –kötü, güzel-çirkin gibi yargıların arasındaki farkı öğrenip bunlara göre hareket etmesi kültürün etkisinde şekillenen değerlerle sağlanmıştır. Dolayısıyla insanın karakterinin ve yaşam tarzının değerler aracılığıyla şekillendiği, farklı kültür coğrafyalarında farklı değerlerin ortaya çıktığı söylenebilir. Başka bir deyişle soyut bir kavram olan değer, davranışa dönüştüğü zaman somutlaşır. Değerlerin davranış kalıplarına dökülmesiyle insan için yeni bir süreç başlar. İnsan, doğal yollarla ve çevresinin etkisiyle edindiği değerler sonucunda aldığı kararların sorumluluğu ile davranış sergiler. Değerler, sosyolojik olarak doğal ve mutlak geçerlik kazanır ve bu sayede dil, tarih, aile, din ve ahlak gibi toplum dinamiklerini ayakta tutar.

Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*nde değer kelimesini, “Ahlâk ya da değer felsefesinde, olgu bilincinden sonra meydana çıkan ve olguya, belli duyguları, istekleri, ilgileri, gayeleri, ihtiyaç ve eylemleri olan özneye ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavır; öznenin olana, olguya yüklediği nitelik” olarak tanımlar (Cevizci, 2005, s.432). Yine Cevizci'nin ifadelerine göre değer, bir ölçü olarak, olanla olması gereken ayırımını içerir ve daima olumlu ya da olumsuz bir yapıdadır. Değeri olumlu ya da olumsuz yapan kişinin bilinci ya da Sosyal bilimlerin alanında belirtildiği gibi kolektif bilinçtir. Bilinç bu noktada tek başına yeterli olmamakla birlikte kişinin içine doğduğu ve

büyüdüğü toplumun kodlarıyla birlikte değer yargılarını ortaya koyar. Dolayısıyla değer yargısı kavramı yine öznenin nesneye yansıtıkları olarak anlam kazanır.

Bahar (2005, s.64)'a göre değer topluma ait olan tutum ve bakış açılarıdır. Buna güç, zenginlik, adalet, eşitlik, aşk, çalışkanlık, misafirperverlik ve dürüstlük örnek verilebilir. İyilik güzellik doğru ve yanlış gibi kavramlar temel değerlerimizdir. Adalet özgürlük ve eşitlik gibi evrensel değerlerin toplumda yerleşmesi bu değerlerin yazılı hukuk kurallarını şekillendirmesiyle olur.

Arslanoğlu (2015, s.22)'na göre değer sosyal bir varlık olan bireyin topluma dâhil olma sürecinde davranışlarını iyi-kötüye veya doğru-yanlışla ilişkin kanı ve tutumlarıyla yönlendirmesidir. Arslanoğlu değeri ayrıca bireyi aşan ve yükselen bir toplumsal varlık olarak görür. Ancak toplumsal değerlerimiz kültürden kültüre veya toplumdaki topluma farklılık gösterebilir. Yine yazara (2005) göre bir milletin var olmasını sağlayan ve yaşamını devam ettirecek olan değerleridir. Türk milletinin ve kültürünün temelini dil, tarih, ahlak ve din değerleri teşkil eder. Millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler (ulusal marşlar, ulusal antlar, ulusal bayramlar ve bayrak), kahramanlık, dil, gelenek ve görenekler ulusal değerlerimiz olarak; demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık barış, eşitlik, bilim ve bilimsel düşünce, sanat, çevre duyarlılığı ve sevgi evrensel değerler olarak belirtebiliriz (Evin ve Kafadar, 2004, s.4).

Değer eğitimi alanına katkı sunan Schwartz (2012) 'a göre;

1. *Değerler, etkilenmeyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı inançlardır.* Değerler etkinleştirildiğinde, duygu ile birleşir. Örneğin bağımsızlığa önem veren bireylerin bağımsızlığı tehlike altında olduğunda uyanırlar, çaresiz olduklarında ise umutsuzluk baskın gelir. Onu korur ve tadını çıkarabildikleri zaman mutlu olurlar.
2. *Değerler, eylemi motive eder ve arzu edilen hedeflere ulaşmada yardımcı olur.* Örneğin sosyal düzene önem veren bireylerin, hedeflerinin peşinden gitmeleri için adalet ve yardımseverlik motive eden önemli değerlerdir.
3. *Değerler, belirli eylemlerin ve durumların ötesine geçer.* Örneğin itaat ve dürüstlük değerleri, eğitim kurumlarında, iş hayatında veya politikada, arkadaşlar veya yabancılar ile olan ilişkilerin tümünde geçerlidir. Bu özellik, değerleri norm ve tutumlardan ayırır.
4. *Değerler, standartlar veya ölçütler olarak hizmet eder. Değerler seçim veya değerlendirmeye rehberlik eder.* İnsanlar neyin iyi neyin kötü olduğuna, haklı veya

olası sonuçlarına sıkı sıkıya bağlı oldukları değerlere göre karar verirler. Günlük yaşamda değerlerin kararları etkileme gücü, ender durumlarda bilinçlidir. Değerler, kişinin düşündüğü eylemler veya yargılar gerçekleştiğinde farkındalığa girer.

5. *Değerler verilen önemin niceliğine göre sıralanmıştır.* İnsanların değerleri bir bireyi karakterize eden sıralı bir öncelikler sistemidir. Örneğin başarı mı adalet mi, yenilik mi yoksa gelenek mi daha önemli? Bu hiyerarşik özelliği de değerleri ayırır.

6. *Birden çok değerın yakın önemi, eylemin yönünü belirler.* Herhangi bir tutum veya davranış tipik olarak birden fazla değer için çıkarımları vardır.

Yukarıda verilen niteliklere bütün değerler sahiptir. Değerleri birbirinden ayıran özellik değerın ifade ettiği amaç ya da güdüdür. Temel insan değerleri teorisinde değerlerin altında yatan güdülere göre on geniş değer açıklanmıştır. Bireylerin biyolojik canlı olarak gereksinimleri, sosyal bir varlık olarak toplumsal etkileşimi, içinde oldukları grupların yaşamda kalma ve refah ihtiyaçları doğrultusunda değerler evrensel eğilimdedir.

İnsanların yaşamlarında var olan ve önemsedikleri en belirgin değerler insanları sevmeye başlar. Ardından kendi benliğiyle ve dış dünyayla uyumlu olması gelir. Hırslarını kontrol ederek mükemmelliği ister. Kendi mutluluğunun yanında başkalarının mutluluğunu da ister. Özdenetimi yüksek bir şekilde kendini kontrol etmeye yönelir. İyi insan olmak için çaba verir. İnsanlar arasında ayırım yapmaz ve manevi değerlere inanır. Zor günde yardıma ihtiyacı olana yardım etmeyi sever. Etrafındaki insanlara yol gösterici olabilmek adına tecrübeli ve bilgili insan olmaya gayret eder. Hayatında sahip olduğu maddi ve manevi zenginlikleri dostlarıyla paylaşmaktan haz duyar. Evlat yetiştirmede, çocuğunun daha çok manevi değerlerle iç dünyalarını zenginleştirmelerini sağlar. Yaşamları boyunca edindikleri bilgi ve tecrübelerle bir sanatkâr edasıyla eser ortaya koymaya çabalarlar. (Tezcan 1982'den akt. Dilmaç, 1999, s.16-17).

Günümüz dünyasında bilim ve teknolojiye yaşanan mekanikleşme ile paralel olarak bazı yeni değerler geleneksel değerlerin yerini almaya başlamıştır. Örneğin itaatkârlık ve kanaatkârlık değerleri zayıflamaya başlamış; İtaatkârlık değeri akılcılık ve sorgulamacılığın; kanaatkârlık ise girişimcilik ve rekabet değerlerinin gölgesinde

kalmıştır. Hızlı ve bilinçsiz bir şekilde değişim geçiren değerler, bireyin topluma uyumunu zorlaştırır (Aydın ve Akyol Gürler, 2014, s.8).

Bireyin davranışını ne şekilde gerçekleştirmesi gerektiğine yönelik kanıları, inanç ve düşünceleri sahip olduğu değerlerdir. Değerlerin kalıcı hale gelmesi, değerın özümseme davranış haline gelmesiyle olur. İyi kötü güzel çirkin veya çok yönlü muhakeme yapmasını ve yaşam biçiminin oluşmasını sağlar. Değer, bireyin içinde bulunduğu toplumun yapısından ve kültürü tarafından şekillenir. Öyle ki sosyal bir varlık olan insan toplumdan ayrı düşünülemez. Değerler birbirini destekler niteliktedir ve kişiden kişiye veya toplumdaki bütünlüğü oluşturur.

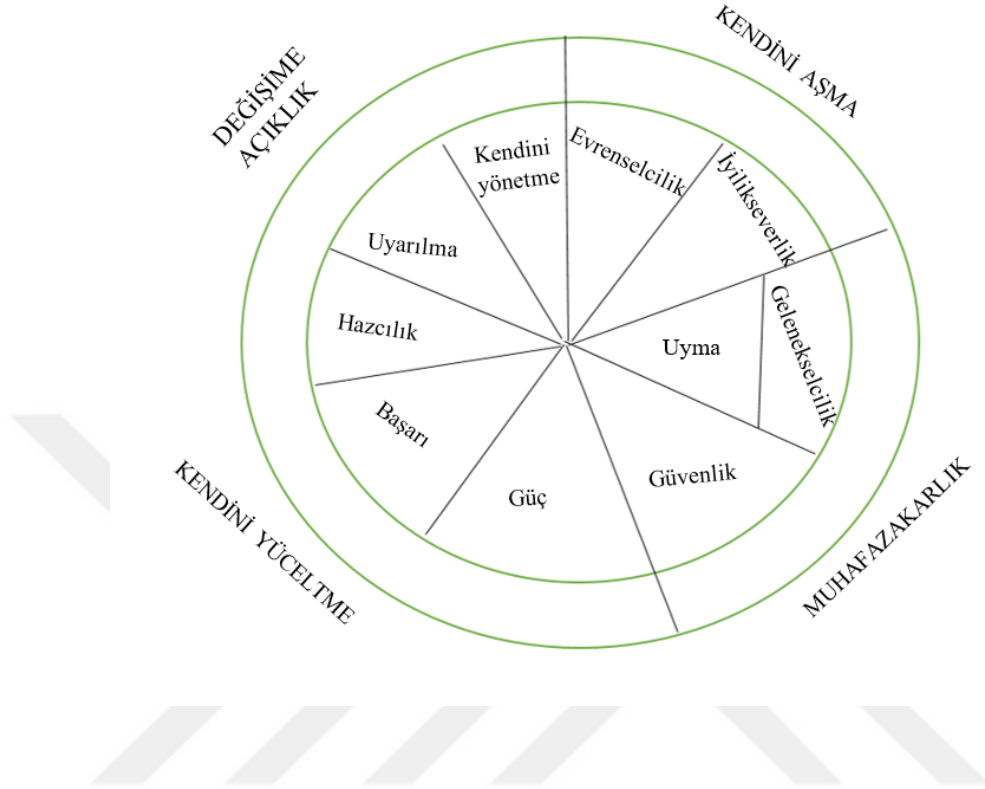
2.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Kültürlere ve toplumlara şekillenen değerlerin yanı sıra tüm insanlığın ortak değerleri de vardır. Değerlerin önem sıralaması kişiden kişiye veya toplumdaki bütünlüğü oluşturur. Güngör (1998, s.42)'e göre kişiden değerlerin sıralaması istendiğinde en üste ve birinci sırada belirttiği değer, o kişinin temel değeri olarak belirlenebilir. Değerleri belirleyen kavramlar benzer olsa dahi, değerlerin altında yatan anlam her zaman ve her yerde aynıdır denilemez. Çünkü her insanın algısı ve bilinci farklıdır. Dolayısıyla toplumları oluşturan insanların şekillendirdiği ve anlam yüklediği değerler de farklılık gösterir. İki ayrı toplumun sahip olduğu değerler aynı olabilir fakat onlara verdikleri önem değışebilir. Örneğin eşler arasında sadakat ve misafirperverlik değerlerine Türk milleti gibi Eskimolar da sahiptir ancak onlar için misafirperverlik sadakatten önce gelir ve daha değerlidir (Reboul, 1995, s.366).

Değerleri kültürel ve toplumsal olarak ayıran Bahar (2005, s.64)'e göre kültürel değerler ve inançlar kişiliğimizin oluşmasını sağlar. Aile, okul arkadaş ve iş çevresi gibi topluma dâhil olma süreçlerimizi kolaylaştırır. Toplumsal değerler toplumsal denetleme araçlarındandır. Doğru-yanlış güzel-çirkin iyi-kötü hakkında ortaya çıkan genel kanılar toplumdaki bütünlüğü oluşturur.

Schwartz, değerleri Şekil 1.de görüldüğü üzere güdüsel yönden on farklı temaya ayırmıştır. Güç, başarı, hazcılık, uyarılma ve kendini yönetme değerleri temelinde bireysel amaç ve çıkarların motivasyonel değerleri boyutundadır. Evrenselcilik,

iyilikseverlik, uyma, gelenekselcilik ve güvenlik toplumsal amaç ve çıkarların motivasyonel değerleridir.

Şekil.1 Motive edici değer türleri arasındaki ilişkinin teorik modeli, yüksek dereceli değer türleri ve iki kutuplu değer boyutları (Schwartz, 1994).

Güç değeri, sosyal güç, otorite, zenginlik alt değerlerinden oluşur. Başarı değeri başarılı, yetenekli ve hırslı olmayı ifade eder. Hazcılık: zevk ve hayatın tadını çıkarmaktan meydana gelir. Uyarılma: cesur, dinamik ve heyecan verici yaşam uyarılma değerinin alt değerleridir. Kendini yönetme değeri yaratıcılık, meraklı olmak ve özgürlük alt değerlerini barındırırken, Evrenselcilik; geniş fikirlilik, sosyal adalet, eşitlik, çevrenin korunmasını kapsar. İyilikseverlik değeri yardımseverlik, dürüstlük, bağışlamak değerlerini barındırır. Gelenekselcilik alçakgönüllü, dindar değerleriyle hayatın içinde bana düşen payımı kabul ediyorum ifadesini temsilidir. Kibarlık, itaatkârlık, ebeveynleri ve yaşlıları onurlandırmak değerleri uyma değerini oluşturur. Güvenlik: değerinin alt boyutları ise ulusal güvenlik, sosyal düzen ve temizliktir.

Yukarıda verilen on değer sürekli birbirleriyle ilişki halindedir. Birbirine yakın değerler ortak amaçları vurgular: (a) güç ve başarı - her ikisi de sosyal üstünlüğü ve saygınlığı vurgular; (b) başarı ve hazcılık-her ikisi de benmerkezci tatmine odaklanma; (c) hedonizm ve uyarılma - duygusal olarak hoş bir uyarılma arzusu; (d) uyarılma ve kendini yönetme - yenilik ve ustalığa yönelik içsel ilgiyi içerir; (e) kendini yönetme ve evrenselcilik-her ikisi de kişinin kendi yargısına güvenmesini ve rahatlığını ifade eder (f) evrenselcilik ve yardımseverlik - her ikisi de varoluşun çeşitliliği ile ilgilidir başkalarını geliştirmek ve bencil çıkarların ötesine geçmek ister ; (g) iyilikseverlik ve uyuma- her ikisi de ilişkilerde yaklaşmayı teşvik eden normatif davranışı gerektirir. (h) iyilikseverlik ve gelenekselcilik her ikisi de grup içinde kişinin kendine olan bağlılığını teşvik eder. (i) uyuma ve gelenekselcilik toplumsal olarak dayatılan beklentiler ile benliğin ikincilleştirilmesini (j) gelenekselcilik ve güvenlik her ikisi de hayata kesinlik kazandıran mevcut sosyal düzenlemeleri (k) uyuma ve güvenlik her ikisi de ilişkilerde düzenin ve uyumun korunmasını vurgular. (l) güvenlik ve güç her ikisi de ilişkileri ve kaynakları kontrol ederek belirsizlik tehdidinden kaçınmayı veya bu tehdidin üstesinden gelmeyi vurgulamaktadır (Schwartz 1994). Rakip değer türleri arasındaki karşıtlıklar şu şekilde özetlenebilir. Şekil 1'de gösterildiği gibi, bir boyutu *değişime açıklık ve muhafazakârlık* değerini karşılaştırır Bu boyut, kendi bağımsız düşüncesini eylemi ve değişimi vurgulayan değerler (kendini yönetme ve uyarılma) ile itaatkâr kendini kısıtlayan, geleneksel uygulamaların korunmasını ve istikrarın korunması vurgulayan (güvenlik, uyuma ve gelenekselcilik) değerleri zıtlıştır. İkinci boyut *kendini yüceltme ve kendini aşma* değerlerini karşılaştırır. Bu boyut, başkalarını olduğu gibi kabul etmeyi vurgulayan, eşitlik isteyen ve onların refahı için endişe duyan (evrenselcilik ve yardımseverlik) değerler ile kişinin kendi göreceli başarısını ve diğerleri üzerindeki hâkimiyetini vurgulayan (güç ve başarı) değerleri karşı karşıya getirir. Hedonizm hem değişime açıklık hem de kendini yüceltme değerleri arasındadır.

Rokeach değerleri birbirinden bağımsız olmadığını, amaç değerlerin doğrudan hayati önemde olduğunu araç değerlerin ise amaçlara ulaştıracak davranışlar olduğunu belirtmiştir. (Akbaş, 2004'den akt. Aydın ve Akyol Gürler, 2014, s.12)

Tablo:1 Rokeach'ın değerler sınıflaması

Amaç değerler	Araç değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcılık
Başarılı olma	Cesaret
Bilgelik	Dürüstlük
Dini olgunluk	Entelektüellik
Eşitlik	Geniş grşlk
Gerçek dostluk	Hırslılık
Güzellikler dünyası	İtaatkârlık
Heyecan verici bir hayat	Kendini kontrol etme
İ huzur	Kibarlık
Kendine saygı	Kendine hâkim olma
Mutluluk	Mantıklı olmak
Gerçek dostluk	Neşelilik
Rahat bir hayat	Sorumluluk sahibi olma
Sosyal kabul	Temizlik
Ulusal güvenlik	Yardıms severlik
Zevk	Yaratıcılık

Toplumların, suç sayılan eylemlere yönelimin artması, ırkçılık, şiddete eğilim, uyuşturucu kullanımı, kendi benliğine değer vermeme, bunun yanında başkalarına da saygı göstermeme ve başarı oranının düşük olması gibi sorunlarıyla, beş temel değerin ev, okul ve iş yeri gibi toplumun her alanında uygulamaya konulması ve benimsetilmesi sayesinde başa çıkabileceğine inanan İnsani Değerler Eğitim Programcıları, bireylerin iyi vatandaş olarak yetişmesini amacıyla İnsani Değerler Eğitim Programı oluşturulmuştur. Bu programda bahsedilen evrensel değerler, sevgi, hakikat, i huzur doğru davranış ve şiddetten kaçınmadır (Dilmaç,1999, sf.36)

Bireysel veya toplumsal farklılıklar gösteren değerler evrensel nitelik gösterir fakat önem derecesi yukarıda görüldüğü gibi değişkendir. Bu değerler ana ve ara değerler veya amaç araç değerler olarak sıralanabilir. Buradaki fark her bireyin değere yüklediği inanç ve tutumdan şekillenir. Değer kavramının asıl amacı toplumsal huzuru sağladığına inanılan iyiye ve güzele yönelmektir. Bu doğrultuda eğitimin ve kolektif bilincin payı büyüktür.

2.3.Değer Eğitimi

Eğitimin nihai amaçlarından biri insanın kendini geliştirmede potansiyelini ortaya çıkarması ve kişiliğinden doyum almasıdır. Değerler bireyin ulaşmak istediği hedefleri davranışa dökmesine yardımcı olur (Dilmaç, 1999). Sonuç olarak kişinin yaşam tarzı düşünce yapısı başlangıçta eğitim ile kişiye aktarılır. Değer eğitimi ile öğrencinin dikkatinin ilgili değere çekilmesi, değer hakkında düşünmesi, eleştiri getirmesi ve kendi değerlerinin farkına varması amaçlanmaktadır. Bireylerin kendisine ve toplumuna faydalı, bilgi ve becerileri alabilen eleştiren ve kullanan bununla birlikte değerlerini koruyup gözetken birer birey olması beklenir. Değer eğitimi ilk olarak ailede başlar ve sistematik bir şekilde çocuğun okula başlamasıyla gerçekleştirilir. Aile ve ebeveynlerin ortaklaşa hareket etmeleri ve tutarlı rol model olmaları değer karakter haline gelmesine yardımcı olur. Bireylerin eğitim kurumlarında akademik olarak başarılı olması ve becerileri kazanması tek amaç değildir. Bireyin temel değerlerimiz ile yetişmesi eğitimin asıl amaçları arasındadır.

Toplumsal dayanışmanın sağlanmasında yasalar kadar toplumu bir arada tutan değerler eğitimi de gereklidir (Aydın ve Akyol Gürler, 2016). Bu doğrultuda değer eğitimi yaklaşımları süreci yürütmektedir. Her okulun değer eğitimi yaklaşımlarına bakış açısı farklıdır. “değer telkin etme”, “değer açıklama”, “ahlaki muhakeme “değer analizi”, değer eğitimi yaklaşımlarıdır. Öğretmenler, öğrenciye aktarım yapılan telkin yöntemini veya öğrencinin aktif olduğu, kendi değerini keşfettiği değer açıklama yöntemini kullanabilir. Değeri içselleştirmesini ve onu sistematik analiz edebilmesini sağlayan ahlâki muhakeme ve değer analizi yaklaşımlarından da faydalanabilmektedir (Şahin ve Ersoy, 2012). Öğretim programları içerisinde farklı değerleri benimseyen akımların beraber ele alınması kamusal güveni, bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi kültür ve sanatı ayrılmaz bir bütün haline getirmiştir (Akbaş, 2008).

ABD eğitim kurumlarından biri olan Denetim ve Program Geliştirme Birliği (ASCD), demokratik bir insanda bulunması gereken temel değerleri insan değerine saygı, başkalarının iyiliğini düşünme bireysel çıkar ve sorumlulukları kaynaştırma doğru dürüst olma ve etik seçenekler üzerinde düşünme şeklinde sıralamıştır. İnsan değerine saygı, farklılıklara ve vicdan özgürlüğüne saygı duymaya, dürüstlüğe, ön yargıdan uzak durmaya yönlendirir. Başkalarının iyiliğini düşünme, toplumda sosyal adaleti aramaya, başkalarına yardıma başkalarının etik olarak olgunlaşmasına yardım etmeye ve bundan

zevk duymaya yönlendirir. Bireysel çıkar ve sosyal sorumlulukları kaynaştırma toplumda ve çevresinde sorumluluk sahibi olma iletişim becerileri yüksek bir şekilde özgüvenini geliştirmeyi sağlar. Doğru dürüst olma, etik ilkeler doğrultusunda özenli, sabırlı ve cesaretli bir şekilde çalışmayı ister. Etik seçenekler üzerinde düşünme, bir konu hakkında hüküm verirken etik ilkelerden yararlanarak olası sonuçları görebilmeyi ifade eder. Çalışmalara barışçıl çözümler arama, adaletten yana olma, başkalarına iletişimde dikkatli olma, barışa önem verme ve bunun için çalışmayı ister (Mortella, 1998'den akt. Öztürk ve Dilek, 2005, s. 56).

2.4. Sosyal Bilgiler

Sosyal bilgiler kavramının tanımı var olduğu ilk zamandan günümüze kadar çeşitli kişi ve kurumlar tarafından yapılmıştır. Bundaki başlıca etken sosyal bilgilerin birçok sosyal bilimin birleşimi olan bir çalışma alanı olmasıdır.

Erden'e göre (akt. Kılıçoğlu, 2015) sosyal bilgiler; iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek gayesiyle, sosyal bilimler disiplinlerinden elde edilen bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal hayatı ilgilendiren temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır.

Sosyal Bilgilerin etkili ve geniş kapsamlı tanımı Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi NCSS (1994) tarafından şu şekilde yapılmıştır; “sosyal bilgiler, vatandaşlık yetkinliğini teşvik etmek için sosyal bilimler ve beşerî bilimlerin bütünleşmiş çalışmasıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyoloji gibi disiplinlerden ve beşerî bilimler, matematik ve doğa bilimlerin birlikte eşgüdümlü çalışmasıdır. Sosyal bilgilerin birincil amacı, gençlerin birbirine bağımlı bir dünyada kültürel olarak çeşitli, demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararı için bilinçli ve mantıklı kararlar verme yeteneğini geliştirmelerine yardımcı olmaktır.”

Sosyal bilgilerin felsefesini ve kapsamını detaylı bir biçimde ele alan Barr, Barth ve Shermis, 2013, s.18-20'e göre sosyal bilgiler üç temel yaklaşımla ele alınabilir: ilki ülkesine saygı duyan vatandaşlık bilinci ile donatılmış değerlerin doğrudan dayatıldığı belirli bir müfredatta işlenen vatandaşlık aktarımı olan sosyal bilgilerdir. Bir diğeri ise sosyal bilim olarak sosyal bilgilerdir. Bu yaklaşım, öğrencilerin birer sosyal bilim insanı bakış açısıyla bilimsel süreçlere katılmasını, analitik ve eleştirel düşünen bireyler

olmasını amaçlar. Sonuç olarak bireysel ve toplumsal problemlere çözüm üretebilen, kendini keşfetmeye yönelik, müfredata bağlılığın yerine proje ve etkinliklerle zenginleştirilen dersleri içeren yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler yaklaşımıdır.

Ülkemizde 2005 yılında çağın gereklerine ayak uydurmak amacıyla, öğrencinin yaparak yaşayarak aktif öğrendiği yeni bir sosyal bilgiler programı oluşturma sürecine gidilmiş yapılandırmacı eğitim anlayışı ile bir program müfredata dâhil edilmiştir. Bu programda “sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler” ve “yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler” yaklaşımları esas alınmıştır. 21. yy. da etkin ve etkili vatandaş yetiştirmek isteyen sosyal bilgiler dersi, bilgi, beceri ve değerlerin birleştirilerek öğrenciye sunulmasını sağlar (Kılıçoğlu, 2015, s.6). Sosyal bilgiler dersi ile ideal insan- iyi vatandaş profili oluşturulmak istenmiştir. Bu görüşteki amaç şu şekilde açıklanabilir: topluma uyum sağlayan, sorumluluk sahibi, kendisine ve kamuya faydalı, özgür, katılımcı, eleştirel, milli ve manevi değerleri benimseyen, kültürünü tanıyan, küreselleşen dünyanın ihtiyaçlarına verebilen bireyler yetiştirmektir (Bektaş, 2019, s.28).

2.4.1.Sosyal bilgiler dersinde değer

Müfredat kapsamında eğitim kurumlarında ilköğretim düzeyinde öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerin öğretilmesi daha çok sosyal bilgiler dersi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Burada sosyal bilgiler dersinin bireyi hayata hazırlamasının etkisi açıktır. Günümüzün sürekli değişen ve yenilenen koşullarıyla birlikte sosyal bilgiler programı da çeşitli değişikliklere gitmiştir. 2005 yılında sosyal bilgiler öğretim programında değer eğitimine geniş ölçüde yer verilmiştir. Öğrenciye verilmek istenen değerler sınıf düzeylerine, öğrenme alanlarına ve kazanımlara göre belirlenmiş ve öğretim yöntemleri belirtilmiştir (MEB,2005).

2018 yılında yenilenen sosyal bilgiler öğretim programında değerler bir köprü görevi görerek geçmişle bugünü ve geleceği sentezler ve günlük yaşamda karşılaştığımız problemlerin çözümünde başvuracağımız kaynaktır.

Tablo: 2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Bulunan Değerler

---

1.Adalet	10 Estetik
2.Aile Birliğine Önem Verme	11. Eşitlik
3.Bağımsızlık	12. Özgürlük
4.Barış	13.Saygı
5.Bilimsellik	14.Sevgi
6.Çalışkanlık	15.Sorumluluk
7. Dayanışma	16.Tasarruf
8. Duyarlılık	17.Vatanseverlik
9. Dürüstlük	18.Yardımseverlik

Yukarıda bahsedilen değerler, sosyal bilgiler programında ayrı bir ünite veya öğrenme alanı olarak değil programın tüm süreçlerinde yer almıştır. Konu ve kazanımlar ile bütünleşik bir şekilde verilen değerlerin öğrencide kalıcı hale gelmesi amaçlanmıştır.

Yel ve Aladağ (2009)'a göre değerlerin kalıcı hale getirilmesi edebi ürünler ile mümkündür. Edebi ürünler insan hayatını sanatsal ve estetik kaygılarla ifade eder. Savage ve Savage 1993'a göre (akt. Şimşek, 2015) edebi ürünler dört açıdan sosyal bilgileri tamamlamaktadır. Kültürel çalışmalar farklı kültürlerin tanınmasını farklılıklara saygı duyulmasını ve değer ve inanç ve düşüncelerine empati kurarak yaklaşmasına yardım eder. Coğrafi çalışmalar yerler ve karakterler hakkında merak oluşturmaya ve kavram öğretimine yarar sağlayabilir. Tarih çalışmaları şimdi sonra gibi zaman kavramlarının yanında değişim ve süreklilik kavramlarının gelişmesine yardım eder. Ekonomik çalışmalar insanların istek ve ihtiyaçlarının dışında önemli problemlerin de üstesinden gelinebileceğini öğretir. Bir diğer yandan edebi ürünler; dersin öğretici, akılda kalıcı bir o kadar da eğlenceli geçmesini, eğlenirken düşündürmeyi sağlar. Destan, hikâye ve efsaneler bireye tarihsel duygudaşlık kurarak vatan sevgisini aşılar. Eleştirel sorgulama yapmada ve farklı bakış açıları oluşturmada karikatürleri; sevinç, üzüntü, doğa sevgisi gibi duyguları ifade etmede şiir ve türkülerini kullanılabilir. Farklı yerler hakkında bilgileri gezi yazısı ve seyahatnamelerden; deneyimlerin önemi kavraması için atasözlerinden; öğrencinin hayal gücünü ve hitabetini geliştirmesi için tiyatrolardan faydalanılabilir. Biyografilerle bilim insanların bilim dünyamıza katkıları öğretilir. 2018 yılında yayımlanan sosyal bilgiler öğretim programında, efsane, destan, masal, atasözü, halk

hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerden yararlanılması belirtilmiştir. Öğrencilerin; konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünler okumaya istekli hale getirilmelidir. Kazanımlar doğrultusunda uygun görülürse resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle dersler desteklenmelidir. Bu edebi türler içerisinde nesilden nesile kültür aktarıcısı olan türküler; içerisinde toplumun yaşayış biçimlerini, yaşanan olayları, milli ve manevi değerleri barındırır ve ait olduğu yöreyi betimleyerek kültür zenginliğimizi ifade eder. (Çangal, 2012).

2.5. Âşıklık Geleneği ve Türkü

Aşırı sevgi ve bağlılık duyan anlamına gelen âşıklık terimi 14. ve 15. yüzyıllardan itibaren Anadolu kültürüne ve edebiyatına girmiştir. Kökleri İslamiyet'ten önceki ilk Türk devletlerine dayanmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nden günümüze kadar var olmuştur. Şaman kam baksı ve ozan denilen şairler birer müzisyen şairdir ve törenlerde “kopuz” adı verilen Türk çalgısı ile çalıp söylemişlerdir. Şölen adı verilen tanrıya kurban sunma ziyafetlerinde şaman, ozan ve baksılar dini konulu şiirler; yılda bir kez düzenlenen eski Türklerin ulusal totemi olan sığır törenlerinde hakanın katılımıyla ozanlar ve baksılar kahramanlık şiirleri söylemişlerdir. Yuğ denilen cenaze törenlerinde ise ölen her kişinin ardından şamanlar ağıt yakmıştır. İlk sözlü edebiyat ürünlerini kahramanlık, sevgi, doğaya saygı, vatan sevgisi ve aileye önem değerleriyle oluşturmuşlardır. Âşık Edebiyatı İslamiyet'in etkisiyle içerik ve yapı bakımından çeşitlenmiştir. Arap ve Fars kültürünün İslami düşünceyle sentezlenmesi sonucu Divan Edebiyatı doğmuştur. Halktan uzaklaşıp saray ve yüksek zümreye hitap eden bir şekle bürünmüştür. İlahi aşk ve dini motifler sanatsal ve ağıdalı bir dille nesir biçimlerde ifade edilmiştir. Gök Tanrı inancı, Şamanizm, Budizm ve Maniheizm gibi inançları benimsemiş olan Türkler, İslami dönemde inanç ve kültür varlıklarını tamamen bırakmayıp İslami değerlerle zenginleştirmiş ve kullanmışlardır. Diğer bir taraftan 11. yüzyıldan itibaren Türkistan, Horasan ve Anadolu'dan yetişen sufi ve şeyhler tarafından kurulan Yesevilik-Bektaşilik-Mevlevilik-Kadirilik gibi tekke ve tarikatlardaki şair ve mutasavvıflar âşık edebiyatının önemli bir kaynağı olmuştur. Örneğin Hacı Bektaşî Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal gibi mutasavvıf şairler Allah inancı, insan sevgisi, güzel ahlak, hoşgörülü olma, bağınazlığa karşı çıkma ve doğruluk gibi değerleri esas alarak halka öncü olmuşlardır. 19. yy'da batılılaşma hareketlerinin getirdiği yenileşme ve reformlar ile

kültürel alanda da Avrupalı tarzların benimsenmesi halkın geleneksel değerleriyle çatışmıştır. Cumhuriyet ve inkılaplarla birlikte halk, milli kültür etrafında birleşmiş, milli birlik ve beraberlik konularına yoğunluk vermiştir (Oğuz, 2004, s.224-227).

Âşıklık Geleneği 2009 yılı itibarıyla UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre temsili listeye alınmıştır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı).

Âşıklar yazdıkları türkülerini asker uğurlamalarından, kahvehanelere, düğün ve köy meclislerine kadar her alanda söylemişlerdir. Radyo ve televizyon programları, plaklar ve ses bantları âşıkların kitaplarının basılması, yurt dışı gezileri ile 20. yy Âşık edebiyatının altın çağı denilebilir (Durbilmez, 2016, s.28). Birçok il, ilçe ve belde yöneticilerinin “Âşıklar Bayramı” şenliği düzenlemeleri âşıkların tanınmasına vesile olmaktadır. Kars şehri de bu şenliklere ev sahipliği yaparak âşıklık geleneğinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Nisan ve Mayıs aylarında bu yöreye Anadolu'nun dört bir tarafından âşık katılmaktadır (Alptekin, 2018). Âşıklık geleneği yüzyıllar boyu halk içinde büyük ilgi görmüştür.

Âşık Edebiyatı ve halk edebiyatının iç içe geçmesiyle birlikte sözlü edebiyat geleneğimizde ezgi ile söylenen halk şiirinin her çeşidine türkü denilmiştir.

“Türkü” terimi “Türk” kelimesinin sonuna “î” eki alarak Türk'e ilişkin, Türk'e has, Türk'ü ilgilendiren anlamlarına gelen bir terimdir. Nispet î'si ağız değişikliğinden “ü” hâlini alıp “Türkü” şekline evrilmiştir. Kaşkay, Karapapak, Şahseven gibi bazı Türk boylarında “Türkü” sözcüğü “Türkçe”yi karşılar. Türküler birbirinden farklı nazım şekillerinin ezgiler ile söylenmesiyle oluşan halk edebiyatı ürünleridir. Aşk, aile, tabiat, kahramanlık, ölüm, göç, deprem ve hastalıklar gibi insanı ve toplumu ilgilendiren pek çok konuyu ele alır (Kafkasyalı, 2010).

Pertev Naili Boratav (1969, s.162) türküyü şöyle tarif etmektedir: “*Düzenleyicisinin kimse tarafından bilinmediği, toplumun sözlü geleneğinde yer edinen, dönemden döneme ve mekândan mekâna kapsamında olsun, şeklinde olsun farklılıklara (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve daima bir ezgiye koşulmuş biçimde söylenen şiirlerdir.*” Burada türkülerin, şiirden ve diğer türlerden ayrılan özelliği ezgileri ve âhenkleri ile kulağa hitap etmesidir.

Türkülerin kim tarafından ortaya konduğu bellidir. Bu türküler halk şairlerine aittir ve sahiplerinin ismini veya mahlasını taşırlar. Örneğin Âşık Veysel, Karacaoğlan ve Emrah

gibi. Ortaya koyanı belli olmayan anonim dediğimiz türkülerin de başta ortaya koyanı vardır fakat zamanla sözlü edebiyatın bu ürünlerinin sahipleri unutulmuş, söylendikleri yöreye göre değişime uğramış ve halkın ortak malı olmuştur (Arslan, 2017: 138-139). Türküler, bir toplumun düşünce yapısını örf adet gelenek ve inanışlarını yaşayış biçimlerini kısacası yaşama dair maddi ve manevi birçok şeyi betimleyen kültür ögesidir. Türküler kültürün taşıyıcısıdır (İstanbulu, 2014). Türküler, sözlü kültürün aktarımına estetik bir hava katmaktadır.

Bir grubun duygu ve düşüncelerine rehberlik eden türküler, genelde toplumu derinden sarsan olaylardan sonra yakılmıştır. Bu nedenle türküler toplumun acı keder üzüntü sevinç gurur gibi duyguların dışavurumudur. Türküler halk arasında “şarkı”, “deyiş”, “deme” ve “hava” gibi adlarla da bilinir. Türküleri diğer edebi ürünlerden ayıran kendilerine has özelliği kavuştaklı olmalarıdır. Kavuştaklar türkülerin aynen tekrar eden mısraları anlamına gelmektedir. Kavuştak dışında kalan asıl kısımlar ise bentlerdir (Şahin 2018, s.34). Konu itibariyle çeşitlilik gösteren türküler ezgiler bakımından da zengin bir yapıya sahiptir. Varlığını yazılı ve sözlü devam ettiren türküler çağ değiştikçe elektronik iletişim ortamına aktarılmış ve önemini korumaya devam etmiştir (Aça, 2004, s.234).

Sözlü geleneğin aktarımında Türk kültürünün baş mimarları olan kadın âşıkların yeri ayrı bir öneme sahiptir. Bu kadın âşıklar türkülerinde birçok role bürünerek kendi iç dünyalarını, duygularını ve düşüncelerini dile getirmektedir. Kadın âşıklar bazen bebeğini seven bir ana bazen ağabeyini askere gönderen bir kız kardeş, bazen tarlada ekin biçen gelin veya sevdiği ölen acılı bir eş olur ve yaşadıklarını veya yaşamak istediklerini, kısacası kendilerini türkülerle ifade ederler (Erdal, 2020). Kadına özgü tavırlar ve duygusallık kadın âşıkların yaktıkları türkülere ayrı bir özgünlük ve değer katmaktadır. Ortaya koydukları eserlerin konularını genellikle aşk, gurbet, toplumsal olaylar ve inanç değerleri oluşturmuştur. Anadolu'nun farklı yörelerinde yetişmiş olmalarına rağmen konu itibariyle kadın âşıkların türküleri benzerlik göstermektedir. Çalışmamızın konusu olan kadın âşıklarımızdan olan Şahsenem Bacı da Anadolu kültürünü ve değerlerini etkili bir biçimde türkülerinde yansıtmış ve araştırılmaya değer görülmüştür.

2.7. Âşık Şahsenem Bacı

Şahsenem, Şahsenem Bacı, Ozan Şahsenem, Senem Bacı gibi mahlaslar ile anılan Şahsenem Akkaş 1945 yılında Kars'ın Sarıkamış ilçesinin Boyalı köyünde doğmuştur. Annesinin adı Fatma, babasının adı Mahmut'tur. Âşık Şahsenem Bacı tarım ve hayvancılıkla uğraşan ailenin en küçük çocuğudur. Kendisinden önce doğan sekiz kardeşi vefat etmiş ve Mehmet adında ağabeyi de çocukluğunun ilerleyen senelerinde ebediyete göçmüştür. Şahsenem Bacı'nın öğretmen olan eşi Yılmaz Bingöl ile evliliklerinden Yavuz, Oğuz ve Efsun isimli çocukları olmuştur. Geçimsizlik sebebiyle altı yıl sonra evliliklerine son vermişlerdir.

İlkokulu doğduğu köy olan Boyalı' da bitirmiştir. Ortaöğretimine ağabeyinin askerlik görevini yaptığı Çankırı'da devam etmiş tayinlerle farklı illeri dolaşarak eğitimini Ankara'da tamamlamıştır. Liseyi açıktan tamamlayarak Açık öğretim Fakültesine kayıt yaptırmıştır. Bir kamu kuruluşunda memurluk yapmış ve emekli olmuştur.

Saza, söze ve şiire daha küçüklükten merak saldığını Şahsenem Bacı şöyle anlatmaktadır: “Saz çalmaya çok küçük yaşlarda başladım şiire ise ilkokulda. Kahramanlık şiirlerini denedim öğretmenlerimin çok hoşuna gitmişti. Osman Alkan isimli öğretmenim bana güç verdi, bilgi verdi hatta sen çok çok okumalısın senin okul masraflarını ben karşılayacağım diyordu” (Akkaş, 1990).

İlkokulda köy enstitüsü mezunu öğretmenin mandolinini gizlice eve getirip çalan Şahsenem Bacı'ya babası küçük yaşta bir saz almıştır. Toplum hatta annesi Şahsenem'in saz çalmasına itiraz etse de o, ölene kadar sazını elinden sözünü dilinden ayırmamış, babasının desteği yolunun aydınlanmasına ışık tutmuştur. Âşıklık geleneği aileden gelen ozanın, amcası yörenin en güçlü âşıklarından Mustafa Akkaş'tır. Amcası sayesinde âşık ortamlarına katılmış, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu ve Köroğlu kitapları okumuş, Âşık Veysel, Davut Sülari, Âşık Hüdai ve Âşık Reyhani gibi ozanların tesirinde kalmıştır. (Yanlıç, 2015, s.8).

Âşık Şahsenem Bacı'nın yaklaşık 1000 şiiri ve 150 türküsü bulunmaktadır. 1975 yılında Hacı Bektaş Şenlikleri'nde birincilik kazanan ozanın beş adet albümü vardır ve çeşitli radyo ve televizyon programlarına katılmıştır. Türkülerini oldukça sade ve anlaşılır bir dille söyleyen âşık doğaçlama konusunda ustadır.

Türkiye’de âşıklık-ozanlık geleneğinin kadın temsilcilerinden biri olan Şahsenem Bacı halk ile iç içe yaşayarak ve âşıklık geleneğinin gereğince milli ve manevi değerleri bütünleştirmiş şiir ve türkülerinde bireysel ve toplumsal sorunları ele almıştır. “*Halkın sorunlarıyla birleşip kendi yaşam biçimini halkının yaşamlarıyla karıştırıp onların bir parçası oldum*”(Akkaş,1990) diyen ozan, halktan biri olduğunu ifade etmiştir. O, ayrıca kadın olmasından dolayı aldığı tepkilere rağmen hiçbir zaman yılmamış ve ömrü boyunca üretmeye devam etmiştir. 1970’li yıllarda halkın duygularına rehberlik edip, halkı derin üzüntü ve kaygı içine götüren toplumsal konuları dile getiren böylelikle gözde ismi olan Şahsenem Bacı, 1980’li yıllarda yaşanan politik olaylardan ötürü kendi deyimiyle kabuğuna çekilmiş fakat yazmayı bırakmamıştır (Yanlıç, 2015, s.10).

20. yy kadın âşıklarından olan Şahsenem Bacı ataerkil toplum yapısı içerisinde kadına biçilen rollere yani kadının geri planda bırakılmasına (sosyo-kültürel katılım, ekonomik özgürlük, söz hakkı olmayışı ve kadın gücünün yetmeyeceği gibi) şiir ve türküler yazıp söyleyerek karşı çıkmıştır (Çınar, 2018, s.225).

*Şahsenem bacıyı okudum yazdım
Âşık oldum devri âlemi gezdim
Akan derelerin sırrını çözdüm
Gözlerimin yaşı çağlarmış meğer*

*Gün oldu ki kitlelere güç oldum
Gün oldu ki bir dövüşken koç oldum
Ekin oldum, başak verdim çeç oldum
Hoyrat bir el terse savurdu beni (Akkaş,2010, s.49)
(çeç: kalburdan geçirilmemiş tahıl yığını)*

Şahsenem Bacı âşıklık geleneğine bağlı kalarak hem kendisini hem halkı ilgilendiren konularda ve ayrıca İstiklal Harbi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile Cumhuriyetin kurucularını, inkılapları ve Türk milletinin kahramanlığı ile ilgili türkü ve şiirler yazmıştır. Milli birlik ve beraberliği esas almıştır (Alptekin, 2018, s.224).

Kimi gazi kimi şehit

Kimi Barbaros 'tan yiğit
Atatürk'ten almış öğüt
Bizim yiğitler yiğitler (Akkaş, 2010, s.238)

Yaşamının son demlerinde Alzheimer hastalığı ve buna bağlı nedenler ile mücadele eden Âşık Şahsenem Bacı 14 Haziran 2022'de 79 yaşında İstanbul'da ebediyete göçmüştür. Balıkesir Ayvalık'ta bulunan Küçükköy mezarlığına defnedilmiştir. Onun ifadeleriyle:

Sınıf kavgasının zorlu yolundan
Bir Şahsenem geldi geçti denecek
Belki bir tek belki binler dilinden
Bir Şahsenem geldi geçti denecek

Kendi gücüm ile kurdum düzen
İstedim her şeyi gerçekçi yazam
20. yüzyılda bir kadın ozan
Bir Şahsenem geldi geçti denecek

Katıldı kervana genç hevesiyle
Halklara ulaştı öz türküsüyle
Sazı ile kalemiyle sesiyle
Bir Şahsenem geldi geçti denecek (Akkaş, 2010, s.113)

3.YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. “Doküman incelemesi araştırılması amaçlanan olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.189). Âşık Şahsenem Bacı’nın yazmış olduğu kitapların içeriğine sosyal bilgilerin içerisinde yer verilebileceği düşünüldüğünden kitaplar incelenmeye değer birer doküman niteliğindedir.

Dokümanlar nitel araştırmaların önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu araştırmalarda veriler gözlem veya görüşme gibi veri toplama çeşitleri olmadan elde edilebilir. Tarihsel olay, olgu, kültür ve geleneklere dair dokümanlar kadar güncel anonim veya zamanı bilinmeyen dokümanlarda birer zengin veri kaynağıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, sf.191). Dokümanlar; kamu kayıtları, bireysel dokümanlar, popüler kültür evrakları, görsel dokümanlar ve fiziki materyaller olarak çeşitlendirilir. Kamu kayıtları, doğum ölüm, evlilik, nüfus sayımları ve mahkeme kararları gibi belgelerden oluşur. Günlükler, mektuplar, bireysel dokümanları; gazeteler, edebi çalışmalar, çizgi filmler ise popüler kültür evraklarını oluşturur. Film video ve fotoğraflar görsel dokümanlardır. Mutfak eşyaları, günlük yaşamda kullanılan gereçler fiziki materyaller olarak nitelendirilir (Merriam, 2018, sf. 154).

Araştırma sorusu ile doküman arasındaki uyum araştırmacının esnekliğine bağlıdır. Dokümanlar üzerinde çalışılan araştırmanın dışında farklı amaçlar için üretilmiş belgeler olduğu için orijinalliğe ulaşılması ve içerik analizine tabii tutulması gerekir (Merriam, 2018, sf. 155).

3.2. Verilerin Kaynağı

Araştırmanın veri kaynağını Âşık Şahsenem Bacı’nın yazmış olduğu Söz Nereye ve Haykırış adlı kitapları oluşturmaktadır. İlk yazdığı türkü kitabı olan Söz Nereye, 1990 yılında İzmir’de İstiklal matbaasında basılmıştır. İkinci yazdığı Haykırış adlı kitap, 2010 yılında Babil Yayınları tarafından basılmıştır.

3.3. Veri Toplama Süreci

Âşık Şahsenem Bacı'nın türkülerindeki sosyal bilgiler dersinin değerlerinin araştırıldığı bu çalışmada süreç doküman incelemesi ile yürütülmüştür. Doküman analizi; dokümanlara ulaşma, özgünlüğü (orijinalliği) kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma olarak beş aşamada gerçekleşir (Forster, 1995'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016, sf.194).

- I. Dokümanlara Ulaşma: bu araştırmanın dokümanlarını Âşık Şahsenem Bacı'nın yazmış olduğu Söz Nereye ve Haykırış kitapları oluşturmaktadır.
- II. Özgünlüğü Kontrol Etme: bu aşamada eserlerin orijinalliği kontrol edilmiştir. Âşık Şahsenem Bacı'nın yazmış olduğu bu kitapların basılı olması orijinalliğini gösterdiği düşünülmüş ve türkülerinin diğer çalışmalardaki yapısıyla karşılaştırılarak orijinalliği kontrol edilmiştir.
- III. Dokümanları Anlama: bu aşamada kitaplarda bulunan tüm türküler ayrıntılı bir biçimde okunmuş ve incelenmiştir. Bazı türküler araştırmanın kapsamı dışında kaldığı için araştırmaya dâhil edilmemiştir.
- IV. Veriyi Analiz Etme: bu aşamada veriler içerik analizine tabi tutularak derinlemesine incelenip yorumlanmıştır.
- V. Veriyi Kullanma: araştırmada elde edilen veriler tartışma, sonuç ve öneriler ile verilmiştir.

3.4. Veri Analizi

Verilerin analizinde, nitel araştırmada kullanılan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde amaç verinin tanımlanması ve verilerin içerisinde bulunan gerçek anlamların yorumlanarak ortaya çıkarılmasıdır. İçerik analizinde veriler derinlemesine analiz edilerek farklı tema ve boyutlara ulaşılır. Nitel araştırmalarda veriler dört aşamada analiz edilir. Bu aşamalar verilerin kodlanması, temaların bulunması, temaların ve kodların düzenlenmesi ve bulguların yorumlanması şeklindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.243). Bu araştırma içerik analizinin adımları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

- I. Verilerin kodlanması: İlk aşamada eserler baştan sona okunmuş; Âşık Şahsenem Bacı'nın bütün türkülerini taranarak fişlenmiştir. *Haykırış* adlı

kitaptan alınan bulgular (K1) *Söz Nereye* adlı kitaptan alınan bulgular (K2) olarak kodlanmıştır.

- II. Temaların bulunması: aynı değerleri çağrıştıran cümle veya dörtlükler ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Bu başlıkları sosyal bilgiler öğretim programında bulunan değerler oluşturmaktadır.
- III. Temaların ve kodların düzenlenmesi: bu aşamada veriler tanımlanmış açıklanmış ve sunulmuştur.
- IV. Bulguların yorumlanması: ayrıntılı biçimde sunulan bulgular araştırmacı tarafından yorumlanmış ve bulgular arasındaki ilişkileri ortaya konmuştur.

4.BULGULAR

4.1. Adalet Değerine İlişkin Bulgular

Gün gelir ki yüce divan kurulur

Masum bir gelinin hakkı sorulur (K1, s.16)

Şahsenem Bacıyım ben halkım derim

Haklıların davasını güderim (K1,s.66)

Alın terimize doymayanlara

Halkın emeğiyle oynayanlara

En ağır cezalar verilmelidir. (K1, s.99)

Âşık Şahsenem Bacı, adalet değerinden üç ayrı türküde bahsetmiştir. Adalet vurgusu yaparken türkülerinde en çok hak ve halk kelimelerini kullanmıştır. Sosyal bir değer olan adalet değerini ele almış böylelikle metin ve toplumu birleştirmiştir. Vurgu yapmak için kafiyelerden yararlanmıştır. Adaletin elbet yerini bulacağını, varlık sebebinin hakkı aramak ve dile getirmek olduğunu, halk arasında olan sorunlarda haklı tarafı desteklediğini ve haksızlık yapanların cezalandırılması gerektiğini türkülerinde ifade etmektedir. “*Halkım derim halkın davasını güderim*” ifadeleriyle söylemin duygusal boyutunda ozanın niyeti adaletin yerini bulmasıdır. Davranışsal boyutunda ise hep haklıları savunmayı davranış haline getirmiştir. Alın teri insanın hakkıyla çalışıp kazanmasını ifade eder.

4.2. Aile Birliğine Önem Verme Değerine İlişkin Bulgular

Kazanlar kaynasa yemekler pişse

Gelinler yetişip sofralar açsa

Evin en büyüğü köşeye geçse

Böyle bayramları özlüyorum ben

Bütün aile bir arada otursak

Dargın olanlara barış götürsek

Yoksul insanlara bir aş götürsek

Böyle yaşamayı özliyorum ben (K1, s.22)

Âşık Şahsenem Bacı, aile birliğine önem verme değerinden bir türküde bahsetmiştir. Şahsenem Bacı geleneksel aile yapısında hiyerarşi olduğunu gelinlerin sofraya kurması ve evin en büyüğünün başköşeye geçmesiyle belirtmiştir. Geçmişe özlem duymakta, birlik beraberliğe ve yardımlaşmaya vurgu yapmaktadır. Aileyi bir araya getiren yemeklerin pişmesi, sofraların kurulması ve aile içindeki hiyerarşiye uygun olan yapı dikkat çekmektedir. Bayramlarda kurulan sofraların etrafında ailenin bir arada olması, dargın olanların barıştırılması konusu işlenir. Yoksul insanlara yardım etmenin de bu sofraların merkezlendiği aile ocaklarından yapılması öngörülür. Vurgu yapmak için kafiyelemlerden yararlanmıştır.

4.3. Barış Değerine İlişkin Bulgular

Dedim ki dünyaya barış gelecek (K1, s.60)

Barışı sevgiyi temiz yüreği

Anam bana ben topluma taşıdım (K1, s.86)

Barış için tüm dünyaya

Seslenelim hep barabar (K1, s.89)

Yüreklere sevgi barış doldurun

Bütün dünya halklarına bildirin (K1, s.92)

Haber saldım dünya milletlerine

Evensel bir barış kura gidelim

Barış bayrağını göre gidelim

Barıştan dostluktan aşktan yanayım (K1, s.93)

Ülkelere barış taşısa seller

Barış madalyası takmak ne güzel (K1, s.97)

İnsanlığa açık olan yolları

Bariş için çağrı yapan dilleri (K1, s.119)

*Barişa uzanan mutlu yarına
şu savaşlar dursun sarılsın yara
Silah sesi duyulmayan bir yere
Hasretim dostlarım hasretim hasret (K1, s.136)*

Yolum barişin yoluydu (K1, s.168)

*Erenler deminde bariştan söz et
Bir pencere açıp dünyayı gözet (K1, s.217)*

*Yurda bariş gelsin gayrı
Evlat acısıyla bağı yanan nice anamız var (K1, s.222)*

*Der şahsenem gelin dostlar görüşek
Bugün bahar bayramıdır barişsak (K1, s.231)*

*Aramızdan kinler kalsın
Bariş istiyorum bariş (K1, s.232)*

*Avuç avuç çiçek ekdim yollara
Bariş seven canlar koklasın diye
Barut kokusuna gülyağı sürdüm
Tetik çeken eller koklasın diye*

*Dünya milletleri gelse otursak
Ölümü vahşeti kanı bitirsek
Evrensel bir bariş alıp götürsek
Herkes yüreğinde saklasın diye
şahsenem bacının budur sorunu
Her şeyden üstündür insan onuru
Söksek mayınları açsak sınırları
İnsanlık onuru aklansın diye (K1, s.255)*

*Sınırsız bir dünya için
Özümüze versek biçim (K1, s.256)*

*Şu savaşlar dursun sarılsın yara
Silah sesi duyulmayan bir yere
Hasretim dostlarım hasretim hasret (K1, s.268)*

*Selam yazdım dünya çocuklarına
Gelin barış seven yere gidelim
Madem bu dünyaya geldik bir kere
İnsanca bir yaşam kura gidelim*

*Nedir bu katliam nedir bu savaş
Vietnam, Filistin, Kahramanmaraş
Vurma çocuklara be zalim kalleş
Katilleri kıra kıra gidelim (K2, s.9)*

*Selam yazdım dünya milletlerine
Postadaki pullar barış istiyor
İnsanlık uğruna hizmete çıktım
Barikatlar yollar barış istiyor (K2, s.48)*

Âşık Şahsenem Bacı, barış değerinden on sekiz ayrı türküde bahsetmiştir. Şahsenem Bacı'nın bu türkülerinde dünyaya barışın geleceğinden umudu vardır. Dünya, barış, savaş ve selam etmek kavramları aşığın en fazla kullandığı kelimelerdir. *Barabar ve gayrı* sözcükleriyle halk dilini kullanmıştır. Barış, sevgi, temiz kalplilik Âşık Şahsenem'in türküsünde annesinden aktarılan bir değer olarak dikkat çeker. Burada annenin çocuğunu eğitmesiyle değerlerin toplumda yaygınlaşması konusuna vurgu vardır. Barış, tüm dünyaya seslenişle yayılacak bir değer olarak görülür. Barış, dostluk ve aşk bir arada anılır. Bu üç kavram birbirini bütünleyen yapıda dikkat çeker. Barışın yokluğundan annelerin yüreklerinin yandığını ifade eden Şahsenem Bacı, bu durumdan en çok annelerin etkilendiğini vurgular. “*Selam saldım dünya çocuklarına ve vurma çocuklara be zalim kalleş*” ifadeleriyle çocuklara ayrı bir önem atfetmiştir. Gül, edebiyatta ilahi ve

beşerî aşkı sembolize eder, dolayısıyla savaşlarda barutlara gülyâğı sürülmesi metaforuyla savaştan vazgeçilmesini, barış ve sevgi ortamının oluşmasını ister. Dünyadaki tüm halkların ve milletlerin barış içerisinde olmasını, dünyanın dört bir tarafında olan savaşlara örnek vererek son bulmasını ve insan onurunun, yaşam hakkının en üstte tutulmasını vurgulamıştır. Barış duygusunu verirken düşmanlık hissiyle değil, sevgiyle vermiştir. Şahsenem Bacı hiçbir menfaat gözetmeksizin barış çağrısı yapmayı insani bir vazife olarak görür.

4.4. Bilimsellik Değerine İlişkin Bulgular

*Yüz dinle bin düşün bir kere konuş
Bir hoş seda gibi söz bırak oğul (K1, s.55)*

*İlme giden yolu ara bul dedim
Hamlıktan arınır pişersin diye (K1,s.85)*

*Cehaletin zincirini kırmaya
Bütün engelleri yara gidelim (K1,s.93)*

*Kaptansız gemiyi vurma denize
Tufana tutulur salda kalırsın (K1, s.132)*

*Sen bir bezirgânsın yükün ilimdir
Âlim olmayana satma ha satma (K1, s.172)*

*Usta olmayana verme işini
Sonra oynatırlar temelini taşını
Ulu bir çınara yasla başını
Keven gölgesinde kalınmaz imiş (K2, s.41)
Daha ileriye adım atmazsak
Karanlığa çıra tutamayız biz
Cahilsen öğüt al âlim kişiden (K2, s.63)*

Âşık Şahsenem Bacı, bilimsellik değerinden yedi türküde bahsetmiştir. Dinlemenin konuşmaktan daha önemli olduğunu ve kanıt temeline dayanarak konuşmak gerektiğini vurgular. O'na göre insan ancak ilimle olgunlaşabilir ve araştırarak kendini geliştirebilir. Cehalet, bilimin önündeki büyük engeldir. İşinin ehli olmayan insanlarla iş yapılamayacağına dikkat çeker. Yapılacak işlerin rehberi veya yönlendiricisi yoksa o işin sonuçlanamayacağını denizde tufana tutulan gemiye benzetir. Âşık da söyleminde bilimselliği ön planda tutmuştur. Bilimsel bilgi, toplumdaki hiçbir noktada bağımsız değildir. İnsanın sürekli ilerlemeye, kendini geliştirmeye doğru adım atması ve plan yapması onun yolunu aydınlatır.

4.5.Çalışkanlık Değerine İlişkin Bulgular

Eğer bakmaz isen kendi işine

Kimseler aldırılmaz gözün yaşına (K1, s.66)

Emek koyduk, biçim verdik hamura

Hamur şekillendi el vura vura (K1, s.68)

Dükkânda tezgâh ol, tarlada orak

İster öğretmen ol istersen çırak

Topluma yararlı bir eser bırak

Belki ilelebet yaşarsın diye (K1, s.85)

Okuyarak tüm dünyayı tanıdım

Güneşi, yıldızı, ayı tanıdım

Yoksulluğu sermayeyi tanıdım

Babam bana ben topluma taşıdım (K1, s.86)

Emek sulu yağmur olsa

Islanalım hep beraber (K1, s.89)

Kendi emeğine gücüne dayan (K1, s.135)

Bir zamanlar bizde geçtik bu yoldan

*Gençlik marşımızı devrettik elden
Köyden kasabadan şehirden ilden
İlim kuyruğuna karışın gençler
Yücelin yükselin erişin gençler (K1, s.156)*

*Âşık'ım maşukumu arar olmuşum
İlim irfan deryasına dalmışım (K1, s.174)*

*Kimimiz hamur yoğurur
Kimimiz kirmen eğirir kirmen yün eğiren tahta araç
Kimimiz ikiz doğurur
Üretici yanımız var (K1, s.222)*

*Emek bizim güç bizimdir
Bu ses Şahsenem'in sesi (K1,s.262)*

Kendi emeğine gücüne dayan (K2, s.27)

Âşık Şahsenem Bacı çalışkanlık değerine on bir türküde yer vermiştir. Hangi iş yapılırsa yapılsın layığıyla, özenle, en iyi şekilde yapılmalı ve toplumun yararına olmalıdır. Bir insanın hep var olması topluma faydalı bir eser bırakmasıyla mümkündür. Ona göre eğitim aileden başlar. Yapılacak işler, işbirliğiyle ve dayanışma ile yapılmalıdır dolayısıyla emek gerektirir. Âşık yol gösterici ve nasihat veren bir tavırla gençlerin, ilim ile birleşmelerini böylelikle yücelip yükselebileceklerini belirtmiştir. İnsan çalışarak hayatını devam ettirir. Her meslek gerekli ve ayrı bir saygınlığa sahiptir. İlmin ve bilginin yol gösterici olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca kadınlar hamur yoğurarak, kirmen eğirerek ve ikiz doğurarak üretimin yani ekonominin her alanında varlık gösterirler “*Bir zamanlar bizde geçtik bu yoldan*” sözleriyle tecrübelerini dile getirmiştir.

4.6. Dayanışma Değerine İlişkin Bulgular

*Bizler bir binanın dört kolonuyuz
Baş eğmedik onur ile savaştık
Ezilmedik hedeflere ulaştık*

Deryayı, denizi, ummanı aşlık
El ele tutuşun dağılmayalım (K1, s.53)

Karlı dağ başını mekân eyledik
Birlik olduk birlik çaldık söyledik (K1, s.68)

Babam bana görevlerin var dedi
Git çevrende dayanışma kur dedi (K1, s.86)

Gerekirse omuz omuza verin
İnsanlık uğruna yarışın gençler (K1, s.156)

Dürüstlük kuşağı taşı belinde
Hem fikir ol sırdaşınla yolunda (K1, s.207)

Nerde birlik başarılar ordadır (K2, s.39)

Âşık Şahsenem Bacı dayanışma değerine altı ayrı türküde yer vermiştir. Ona göre binayı ayakta tutanın dört kolon olduğu gibi toplumu ayakta tutan birlik ve beraberliktir. Sorumluluk alma duygusu ailede başlar, ayrıca anlayışlı olmanın önemine ve sorunların tek başına değil de beraber aşılabileceğini vurgulamıştır. Her engel ancak dayanışma ile aşılabılır ve dayanışma başarı getirir.

4.7. Dürüstlük Değerine İlişkin Bulgular

Tanrım sana bin kez şükrediyorum
Harama uzanmayan kol verdin bana
Ne iftira attım ne cana kıydım
Bühtansız küfürsüz dil verdin verdin bana
(Bühtan: kara çalma , iftira) (K1, s. Sf.20)

Unuttun mu, bana onur sözün var
Muhannete umut bağlama kızım
Sana bir sır verilmişse be sunam

Varıp yâd ellere söyleme kızım (K1, s.47)
(*muhannet: alçak korkak*), (*yâd: yabancı*)

İnan ki olmuyor, geriye dönüş
Git bir sadık can bul, hep ona danış (K1, s.55)
(*sadık: doğru, gerçek*)

Şahsenem bacıya eyleme hile (yanıltmak)
Hileli kul ile gidilmez yola
Ne güven duy, ne bel bağla cahile
Cahilden müriüvvet alınmaz oğul (K1, s.111)
(*müriüvvet: sevinç*)

Ele bele dile sadık kalmışım (K1, s.174)

Sazın neye yarar sözün olmazsa
Sözün gibi gerçek özün olmazsa (K1, s.175)

Yalan yoktur hile katmam sözüme (K1, s.185)

Esnaf isen hile katma grama
Yanılıp da el uzatma harama (K1, s.207)

Şahsenem söylüyor gerçektir özüm (K1, s.211)

Üç övüdü var ki yoktur bilmeyen
Ele bele dile sadık ol diyen (K1, s.235)

Âşık Şahsenem Bacı, dürüstlük değerine on ayrı türküde yer vermiştir. O, iftira etmeyi ve cana kıymayı büyük günah olarak görür. Şahsenem Bacı'ya göre doğruluk ve sır tutmak insanı erdemli kişi yapar. Sadık olmayan sır tutamayan kişiye verilen sırlar telafisi olmayan hatalara yol açabilir. Ayrıca doğruluğun ve dürüstlüğün insanı başarıya ulaştıracağı vurgulanmıştır. Şahsenem Bacı, dürüstlük değerini öğüt verme yoluyla

kazandırmayı amaçlamıştır. Öğüt verirken “*Varıp yâd ellere söyleme kızım*” “*Cahilden mürüvvet alınmaz oğul*” şeklinde çocuklarına aslında tüm topluma seslenmiştir.

4.8. Eşitlik Değerine İlişkin Bulgular

*İnsanları aynı gözle görmeye
Güçsüzlerin yarasını sarmaya
Ayrı bakmayalım gayri dünyaya
İnsanlar gidiyor yıldıza aya
Dümen versek bir Kaptanı Deryaya
Engin denizlere fora gidelim (K1, s.93)*

*İster Hintli olsun ister Yemenli
Ayrım tutkusunu atmak ne güzel
Biri Vietnamlı diğeri Çinli
İnsana, insanca bakmak ne güzel*

*Kalksa aradaki dikenli teller
Hep aynı lisani konuşsa diller (K1, s.97)*

*Asırlardan beri süren bir sevda
Uluslararası bitmiyor kavga
Zenci, beyaz hep insanız bir soyda
Bütün dünya ile barışın gençler (K1, s.156)*

*Biz bacı gardaşız birdir dilimiz
Dünyaca bellidir bizim halimiz
Ufuklara açılmıştır yolumuz (K1, s.173)*

*İnsanlara sınıf farkı olmuşsa
Suç kalemde değil yazan eldedir (K1, s.258)*

Âşık Şahsenem Bacı eşitlik değerine beş ayrı türküde yer vermiştir. Âşık Şahsenem'in sahip olduğu sosyalist ideoloji değerlere bakış açısını yönlendirmiştir. Ozan da türkülerinde, insanlara dil, din, ırk ve cinsiyet ayırt etmeksizin eşit derecede bakılmasını, sınıf farkının ortadan kalkmasını, insana öncelikle insan olduğu için değer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yardıma ihtiyacı olana kim olduğunu ayırmaksızın yardım edilmeli herkesin eşit bir şekilde barış içinde yaşamasını ve savaşların sona ermesini ister.

4.9. Özgürlük Değerine İlişkin Bulgular

Cumhuriyet kadınıym susamam

Laikliğin ışığını kısamam (K1, s.11)

Özgürlük günleri gelecek

Yarınlar bizim olacak (K1, s.98)

Özgürlük yarınlar bizim olacak

Yolumuzu güdenlerden selam var (K1, s.108)

Özgürlük dilinden halk türküsünü

Bir ağızdan tüm dünyaya çağırsın (K1, s.121)

Hür dünyaya hür gençliğe saygım var (K1, s.156)

Özgürlüğün için toprak olayım (K1, s.199)

Şahsenem de haktan dilek diliyor

Özgürlük günleri yakındır diyor (K1, s.201)

Avuçlarımız nasır dolu

Alnımızda ter damlası

Kulak ver de beni dinle

Bu ses özgürlüğün sesi

Emeğe karşı durulmaz

Düşünceye gem vurulmaz (K1, s.262)

Özgür yaşamaya düzen kurulsun

Çocukları vuran eller kırılsın

Bütün dünya çocukları hür olsun

Engelleri yara yara gidelim (K2, s.9)

Gelin haykıralım özgürlük marşı

Dursun hudutlarda toprak savaşı (K2, s.17)

İnsanlığa açık olan yolları

Bariş için çağrı yapan dilleri

Özgürlüğe destan yazan elleri

Öpmek istiyorum engel olmayın (K2, s.45)

Uyabilsem insanlığın çığırına

Sevinç dolar Şahsenem'in bağına

Bütün dünya halklarının uğruna

Özgürlük bayrağı çekmek ne güzel (K2, s.52)

Hür vicdan hür düşünceden

Sapma gençlik yazık olur

Vatan senin millet senin

Atma gençlik yazık olur (K2, s.50)

Âşık Şahsenem Bacı, özgürlük değerine on bir ayrı türküde yer vermiştir. Cumhuriyet ile birlikte kadınlara birçok hak ve özgürlük tanındığını belirtmiş laiklik ile herkese tanınan din ve vicdan özgürlüğünden bahsetmiştir. O'na göre hür olmak ve hür düşünmek için emek verilmeli ve özgürlüğün korunması için büyük uğraşlar sağlanmalı ve bu yoldan asla vazgeçilmemelidir. Buna gerekçe olarak özgürlüğün avuçlarda nasırlarla alında terle emek verilerek kazanıldığını belirtmiştir. Ayrıca başta çocukların sonra tüm dünya milletlerinin özgürlüğünü savunmuştur. Özgürlük ortamı ancak savaşların son

bulmasıyla olur. Şiirlerinde “*Gelin haykıralım özgürlük marşı*”, “*Engelleri yara yara gidelim*” ifadelerini kullanan Şahsenem Bacı, istediği eylemleri sözleriyle halka ulaştırmak istemiştir.

4.10. Sevgi Değerine İlişkin Bulgular

*Bir kazan koymuştum ocağa
İçinde sevgiyi kaynatacaktım (K1, s.11)*

*Yüreğimi merhametle doldurdun
Garazı gıybeti kini kaldırdın (K1, s.20)*

*Sazım rehber oldu türkü ürettim
Balçığı yoğurup sevgi yarattım (K1, s.30)*

*Kendi iç dünyamda, kendi sıramda
İnsan sevgisini buldum güzel dost
Başım alıp yüce dağlar başına çıksam
Çıksam da dost senin yoluna baksam (K1, s.48)*

*Suya işler olduk, gönül pasını
İnsan sevgisini insan sesini
Nenniler katıp büyütüyoruz
Değirmen taşında buğday misali
Ağuyu bal edip öğütüyoruz (ağu: acı) (K1, s.69)*

*Ben insanım insanları severim
Sevgisiz bir dünya zor gelir bana
Âşık olur dağ başında yatarım
Bülbül olur dost bağında öterim (K1, s.80)
İnsanın gönlünü Kâbe biliriz
İnsan sevgisinde huzur buluruz (K1, s.82)*

Sevgi tohumunu attım tarlaya

Köklensin, dal versin, yeşersin diye (K1, s.84)

Dünyaya sevgiyle bakmak ne güzel (K1, s.97)

Sevgiyle gidilen yoldan yorulmaz gönül yorulmaz (K1, s.99)

Sevgi köprüsü kuralım

Coşkun akan sele gardaş (K1, s.104)

Dost yüzüne çalma kara

Eziyet etme canlara

Müdafaasız insanlara

Vurulmaz gönül vurulmaz (K1, s.257)

Âşık Şahsenem Bacı, sevgi değerine on iki ayrı türküde yer vermiştir. Ne kadar acı çekilirse çekilsin bu acıların sevgiyle aşabileceğini ve sevgiye dönüştürebileceğini vurgulamıştır. Şahsenem Bacı, kötü durumları balçığa ve ağuya benzetmiştir. Ancak bu kötü durumlar sevgiyle iyileşir ve güzelleşir. Balçık sevgi hamuruna ve ağuş bala dönüşebilir. Ona göre insanı insan olduğu için, çıkar gözetmeksizin sevmek dünyada yaratılan her şeye sevgiyle bakmak insanın asıl gayesi olmalıdır. Ozan, İslam dininde kutsal bir mekân olarak bilinen Kâbe'ye gönderme yaparak insan gönlünü de kutsal bir mekân olarak görür.

4.11. Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular

Gidip düşkünlerin halini sorun (K1, s.156)

Yaramıza merhem çal da git (K1, s. 180)

Zor günlerde derman oldun dizime

Bade sunup ilham verdin sözüme

Karanlıkta ışık tuttun gözüme (K1, s. 185)

Eğer malın fazla ise elinde

Yoksulların hallerini unutma (K1, s. 207)

Şahsenemim ele aldım kalemi

Zenci yavrulara yazdım selamı

Yetim, mazlum aç ve çıplak olanı

Bağrımıza sara sara gidelim (K2, s.9)

Aşığa göre yardıma ihtiyacı olan insanlar ve onların yaşamları gözetilmeli insan ayırt etmeksizin yardımda bulunulmalı ve ihtiyaç sahiplerine zor gününde yardım eli uzatılmalıdır. İnsanların ellerinde bulunan fazla malları yardıma muhtaç olanlarla paylaşılmalıdır. Şahsenem Bacı, evrensel bir duyuşla ayrıca Afrika'da yaşanan kuraklık ve kıtlık üzerinde de durarak yaralarının hep birlikte sarılması gerektiğini belirtmiştir.

4.12. Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular

Git Anadolu 'yu gez dedi bana (K1, s.11)

Gözüm yolda önlüm arar

Ana yurdumu yurdumu (K1, s.59)

Ben köyümün yollarını özledim

Doğuda bir yerde orman içinde

Boyalının beldesini özledim (K1, s.65)

Bu toprak namusun, bayrak kanındır

Ulusça kalkınmak senin şanıdır

Siperlerde ölen kendi canındır

Umudum barışa koşarsın diye (K1, s.85)

Laik cumhuriyet halk düzenini

Halkın şairini halk ozanını

Ailem bana ben topluma taşıdım (K1, s.86)

Yola çıktım serhat Kars 'tan

*Merhaba demeye geldim
Dostlar diyarı Sivas'tan
Merhaba demeye geldim
Batıda Kırklareli'nden
Doğuda Iğdır elinden
Ardahan'dan Van Gölü'nden
Merhaba demeye geldim (K1, s. 98)*

*Kimi Ardahan'da kimisi Muş'ta
Kimi Tunceli'de kimisi Maraş'ta
Kimi yurt içinde kimisi dışta
Size dost elinden selam getirdim (K1, s.179)*

*Türk anasına yaraşır
Unutulmaz anımız var
Ulus için savaşır
Sınırlarda ünümüz var bizim*

*Alın terimiz ellerde
Rengimiz var yapraklarda
Hudut boyu topraklarda
Avuç avuç kanımız var bizim (K1, s.221)*

Benim halkım başta tacım (K1, s.227)

*Türk Milleti ölünür mü?
Kardeşten hınç alınır mı?
Bayrak ikiye bölünür mü?
Barış istiyorum barış (K1, s.232)
Ana olup göğüs gerdik
Cepheye yiğit gönderdik
Nice canlar şehit verdik
Biz vatanın bekçisiyiz*

*Türk kadını korkak olmaz
Erkeğinden geri kalmaz
Vatanına düşman salmaz
Biz vatanın bekçisiyiz*

*Kara Fatma 'yı duymuşuz
Nene Hatun 'u görmüşüz
Tarihlere şan vermişiz
Biz vatanın bekçisiyiz*

*Başta bakanımız da var
Yara saranımız da var
Asker olanımız da var
Biz vatanın bekçisiyiz*

*Kimi köyünde çiftçidir
Kimi şehirde işçidir
Kimi memur kimi dişçidir
Biz vatanın bekçisiyiz*

*Şahsenem kadınlar kulu
İnsanlığa hizmet yolu
Atatürk'ten aldık bunu
Biz vatanın bekçisiyiz (K1, s.236)*

*Bu vatanın oğlu kızı
Bizim yiğitler yiğitler
Fatihlerden alır hızı
Bizim yiğitler yiğitler
Tarihimiz şanla dolu
İz bırakmış devrim yolu
Kuzey güney Anadolu
Bizim yiğitler yiğitler*

Kimi gazi kimi şehit
Kimi Barbaros 'tan yiğit
Atatürk'ten almış öğüt adalet
Bizim yiğitler yiğitler (K1, s.238)

Âşık Şahsenem Bacı, vatanseverlik değerine on üç ayrı türküde yer vermiştir. Anadolu, vatan, millet, Türk, ulus, halk bayrak ve yurt terimleriyle vatanseverlik değeri ele alınmıştır. Vatan için yapılan fedakârlıklardan, bu vatanın çok zorlu mücadelelerle kazanıldığından ve ülkenin her karış toprağının ayrı ayrı değerli olduğundan bahsetmiştir. Burada halka olan sevginin her şeyden üstün olduğu görülür. Şahsenem Bacı ayrıca Türk kadınının savaşlardaki önemine ve kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rolünden sıyrılarak aslında kadınlarında en az erkekler kadar vatani için savaştığını Rus Harbi'nde savaşan Nene Hatunu, Kurtuluş Savaşı'nda savaşan Kara Fatma'yı örnek vererek açıklık getirmiştir. Kadının, bakan, doktor ve asker gibi toplumun her alanında olduğunu ve canla başla vatan için hizmet ettiğini vurgulamıştır. “*Hudut boyu topraklarda avuç avuç kanımız var bizim*” ifadeleriyle bu vatanın sınırlarının savaşarak kan dökülerek kazanıldığı milli duyguları harekete geçirmiştir. Âşık Şahsenem insanlığa hizmet duygusunu Atatürk'ten örnek almıştır. Âşık Şahsenem Bacı, Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet, ünlü denizci Barbaros Hayreddin Paşa ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk gibi tarihi şahsiyetlerin isimlerini belirterek burada değer telkin etme yoluna gitmiştir.

4.13. Doğal Çevreye Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Üç günlük dünyada selamı kesme
Sakin ha yerdeki canlıya basma (K1, s.61)

Koyun kuzu birbirinden seçilmiş
Yaylalarda mor menevşe açılmış
Harmanlar dökülmüş otlar biçilmiş
Purulların gölgesini özledim
Sıra sıra tezekleri dizmişler
Kalakların daldasını özledim (kalak: tezek birikintisi) (K1, s.65)

*Bahar gelmiş çiğdem çiçek sarıymış
Koyun kuzu birbirine karıymış
Köyümdeki küsüller barıymış (K1, s.110)*

*Hasret kaldım kuzum ile kurduma
Baba ocağına ana yurduna
Uçtuğum gün olacak mı erenler (K1, s.112)*

*Hasretim ben bayırlara
Çift taşlardan çayırlara
Bakıp gitsem köye doğru (K1, s.118)*

*Gene memleketim düştü aklıma
Baharı bir başka güzü bir başka
Köyümün üstünde turnalar uçar
Türkmen yaylasına konup da göçer
Bir yağmur tanesi bin koku saçar
Toprağı bir başka tozu bir başka
Yükseklerde guguk kuşu beslenir
Enginlere göçebeler yaslanır
Meleşerek birbirine seslenir
Koyunu bir başka kuzu bir başka (K1, s.162)*

*Bahar geldi köyüm düştü aklıma
Sarı yağlarına kurban olduğum
Danaların kuzuların boynunda
Örme bağlarına kurban olduğum (K1, s.176)*

*Bahar bağları boz bezer
Koyun kuzu ile gezer
Âşıkları destan yazar
Diller bir başka bir başka (K1, s.182)*

*Bahar geldi koyun kuzu karıştı
Yaylaya göçmenin zamanı
Burcu burcu olmuş pınar başları
Suyunu içmenin zamanı geldi*

*Turnalarla doldu ovalar kırlar
Al yeşil büründü dağlar bayırlar
Şimdi diz boyuna geldi çayırlar
Yeşili biçmenin zamanı geldi (K1, s.187)*

*Gelin seyredelim güzel evreni
Girer gönüllere yolu baharın
Arılar çiçekle süsler kovanı
Dertler dermanıdır balı baharın*

*Al yeşil bağlamış dağların başı
Kondurmuş göğsüne bin bir nakışı
Düz ovada nazlı nazlı akışı
Celvan vurup akar seli baharın
(celvan: gezmek dolaşmak)*

*Tabiat bahara kucak açıyor
Dört bir yana türlü giysi saçıyor
Vakterişip çimen çimen açıyor
Elvan elvan kokar gülü baharın (K1, s.231)*

*Bahar geldi güller açtı diyorlar
Akan çaylar doldu taştı diyorlar
Komşular yaylaya göçtü diyorlar
Hem okudum hem de alıp kokladım (K1, s.260)*

Âşık Şahsenem Bacı, doğal çevreye duyarlılık değerinden on bir ayrı türküde bahsetmiştir. Türkülerinde doğadaki tüm canlılara olan sevgisinden hepsinin ayrı ayrı güzelliğinden heyecanlı bir şekilde dile getirmiştir. İlkbahar mevsimiyle memleketine,

doğduğu köy Boyalı 'ya olan özleminin daha da arttığını vurgulamıştır. Ayrıca yaylalardaki konargöçer yaşamdan, akarsu, ova, dağ gibi yer şekillerinden; bölgede bulunan arıcılık, küçükbaş hayvancılık gibi faaliyetleri ele almıştır.

4.14. Kültürel Mirasa Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

*Bir yanda türküler bir yanda sazlar
Türküyü dinlerken yüreğim sızlar
Kalkıp halay çekse gelinler kızlar
Ben ruhumu böyle dinletecektim (K1, s.14)*

*Halkın gönlündeki yerimi buldum
Türküyle ağladım şirle güldüm
Telle tezeneyle özle avundum (K1, s.24)*

*Damarında akar gençliğin kanı
Yaşat kültürünü, ceddini tanı
Sana teslim ettik yüce vatani
Bütün engelleri aşarsın diye (K1, s.84)*

Kendi kültürümden caydırma beni (K1,s.151)

*İnsanların mert oluyor
Benim güzel Trabzon 'um
Namert olana vuruyor
Benim güzel Trabzon 'um*

*Kılıç sesin kalkan sesin
Kayık senin yelken senin
Benim güzel Trabzon 'um*

*Yiğidin var düşman kıran
Tarihin gönlüne giren
Çaylarıyla buram buram*

Kokuyorsun Trabzon 'um

Şahsenem 'in sesin işit

Mazin asırlara eşit

Bir hamsiden bin bir çeşit

Yemeğin var Trabzon 'um (K1, s.233)

Şahsenem Bacı, kültürel mirasa duyarlık değerine beş ayrı türküde yer vermiştir. Âşık hayatını türkü ve saza adadığını yani kültürün içinden olduğunu söyler. Türküler, halaylar ve yemekler gibi somut ve somut olmayan kültürel öğelere yer vererek kültürün tanınip bilinmesine ayrıca kültürün insanları bir arada tuttuğuna birlik ve beraberliği sağladığına vurgu yapmıştır. Halkın atalarını ve kültürünü bilmesi gerektiğini belirterek vatandaşlık bilinci oluşturulmaya çalışmıştır. Trabzon şehrimizin insanının mert ve kahraman olduğundan, çay yetiştiriciliğine ve çeşitli hamsi yemeklerine sahip olduğundan ve asırlardır var olan tarihi öneminden bahsetmiştir.

4.15. Öz Denetim Değerine İlişkin Bulgular

Benim yolum Pir Sultan yoludur

Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Velidir

Şahsenem de şahı Merdan kuludur

Benim yolum seninkine benzemez (K1,s.142)

Yunus gibi benliğimi aradım

Mevla diye dağı taşı taradım

Gerçeği bulmaktı benim muradım (K1, s.161)

Kerem konuşturmuş kuru kelleyi

Mecnun çölde arar olmuş Leyla 'yı

Şahsenem 'im bulamadım Mevla 'yı

Pir Yunus 'un dili bende saklıdır (K1, s.174)

Gerçek benliğini ara bul da git (K1, s.180)

Öz yolundan gayri yola girmedim (K1, s.194)

Akil başta iken sen seni gözet (K1, s.217)

Âşık Şahsenem Bacı, özdenetim değerinden altı ayrı türküde bahsetmiştir. O'na göre insan önce kendi benliğini ve karakterini tanıyıp ona göre davranışlarını düzenlemelidir. Bunu Yunus Emre ve Mevlâna gibi öz benliğini arayan tasavvuf şairlerine gönderme yaparak belirtmiştir.

4.16. Diğer Değerler

4.16.1. Atatürk sevgisi ve Atatürkçülük değerine ilişkin bulgular

Dedim pirim kime şikâyet edeyim

Mustafa Kemal'e yaz dedi bana (K1,s.11)

Laiklik adına yemin etmiştik

Neredesin sarı saçlım gelsene

Keşke uyansan da bir görsen keşke

Neredesin mavi gözlüm gelsene (K1, s.17)

Uyan Atatürk'üm uyan (K1, s.31)

Kemal Atatürk'ü örnek al dedim

Vatan millet uğruna öl dedim (K1, s.85)

Demokrasi kalesine

Yaslanalım hep beraber (K1, s.89)

Benim ülkem demokrasi diyarı

Benim türküm demokrasi türküsü

Anam babam emin dayım çağırsın

Tabandan yükselen sesin öyküsü

Elim yörem kentim köyüm çağırsın (K1, s.121)

Hepimiz bu yurdun malı

Düşün Mustafa Kemal'i (K1, s.232)

Atatürk'ün ilkeleri

İlkeler devrimleri

Sakın ha dönmesin geri

Uyan da gel uyan da (K1, s.250)

Âşık Şahsenem Bacı, Atatürk sevgisi ve Atatürkçülük değerine sekiz ayrı türküde yer vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün vatan için canından geçtiğini ve örnek alınması gerektiğinden, yaptığı yeniliklerin yolumuzu aydınlattığından, onun ülkemizde demokrasi sisteminin öncüsü olduğunu ve onun yolunda ilerlemenin gerektiğinden bahsetmiştir. Âşık Şahsenem Bacı, Atatürk'ün halkın sorunlarına kulak vererek çözüm ürettiğini belirtmiştir. Ozan'a göre toplumsal kalkınmanın tabandan yurdun en temelinden yani köylerden başlanabilir. Atatürk'ün “*Köylü milletin efendisidir*” sözü bu düşüncenin çıkış noktasıdır. Türk halkı Cumhuriyet'in hemen öncesindeki yıllarda yaptığı savaşların ağır yüküyle yorgun düşmüş, yabancı devletlere verdiği ayrıcalıklarla ekonomisi kötüleşmiş bir hal içerisindeydi. Yönetimde söz hakkına sahip değildi. Cumhuriyetle birlikte devlet bağımsızlığına kavuşmuş ve ekonomide iyileşme adımları atılmıştır. Halk yönetimde söz sahibi haline gelmiş ve “*Egemenlik milletindir*” ilkesi benimsenmiştir.

4.16.2. Hoşgörü Değerine İlişkin Bulgular

Bir gün bir dost meclisine gidersen

Sevgi saygı götür, haz bırak oğul

Elin boş gitmişsen ulu dergâha

İllaki bir tutam tuz götür oğul (K1, s.55)

Diline sahip ol gönüller kırma (K1, s.144)

Dost dost diye sana kapım açmışım

*Söyle garip yolcu özün nasıldır
Muhabbetle karlı dağlar aşılır
Sazı konuşuran bir tatlı dildir
Bir tek cefan bin sevgiye bedeldir
Sitemin bu ise nazın nasıldır (K1, s.166)
Sen insanoğlusun yaşamak hakkın
İnsan onurunu kırma ne olur (K1, s.167)*

*Kimine seslenmiş tatlı dilinen
Kimini bezemiş sarı telinen
Kimine sevdalanmış gülünen (K1, s.178)*

*Dost kalbi kırcağ söz neme gerek
Canan ile bir araya gelince
Muhabbet isterim naz neme gerek (K1, s.183)*

*Oturup mecliste sohbet eyledim
Kiminle oturup lokmalar yedim
Kimine bir sıcak merhaba dedim
Eşe dosta sevgi selam vereyim (K1, s.204)*

*Dostun meclisinde kırıcı olma
Tatlı şirin dillerini unutma (K1, s.208)*

*Geri döneceksen gittiğim yoldan
Ne dağları küstür ne yolu incit
İlim denizinde yüzmek bilmezsen
Ne deryaya gark ol ne salı incit
(gark: suya batmak)
Dost elinden aldım dostun selamın
Kurbanıyım dost yolunu bulanın
Bir mecliste dinlenmezse kelamın
Ne heceye dokun ne dili incit (K1, s.219)*

Âşık Şahsenem Bacı, hoşgörü değerine dokuz ayrı türküde yer vermiştir. İnsanları kırmadan tatlı dille konuşulmasını, tatlı dille zorlu yolların aşılabileceğini ve Türk milletinin misafirperverliğini; misafiriğe giderken eli boş gidilmeyeceğini örnek vererek vurgulamıştır. “*Haz bırak oğul*” sözleriyle değerlerin evlat yetiştirme boyutunu ele almıştır. O’na göre canlı veya cansız her varlığa değer verilmeli, insanlar oldukları gibi kabul edilmeli ve her daim hoş sohbet olunmalıdır. İnsan onuru her şeyden üstündür. Yapılan işlerden geri dönülecekse bile bu hoşgörüyle olmalıdır.

5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Âşık Şahsenem Bacı'nın yazmış olduğu *Haykırış ve Söz Nereye* adlı kitaplardaki türküler incelenmiştir. İnceleme sonucunda Âşık Şahsenem Bacı'nın türkülerinde sosyal bilgiler dersinin değerlerinden olan adalet, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, eşitlik, özgürlük, sevgi, vatanseverlik, yardımseverlik, doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık ve öz denetim değerleri saptanmıştır. Programda yer alan bağımsızlık, saygı sorumluluk ve tasarruf değerlerine türkülerde rastlanmamıştır. Ayrıca türkülerde, sosyal bilgiler öğretim programda yer almayan fakat dersler ile iç içe geçmiş durumda olan hoşgörü, Atatürk sevgisi ve Atatürkçülük değerlerine yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler dersi bireyin kişisel ve toplumsal gelişimini sağlayan bilgi beceri ve değerleri barıdan bir bütündür. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda; bireye kazandırılması amaçlanan değerlerin bu türkülerde tarih, kültür, sosyal ve ekonomik yaşam gibi birçok unsuru içermesiyle sosyal bilgiler dersinde öğrencilere sunulabileceği tespit edilmiştir.

Şahsenem Bacı türkülerinde en fazla barış değerine yer vermiştir. Sırasıyla barış değerini vatanseverlik, sevgi, özgürlük ve doğal çevreye duyarlılık takip etmektedir. Değerlerin önem sırası kişiden kişiye değişebildiğinden ozanın bu değer sıralamasında ilk sırayı toplum huzurunun, birlik beraberliğin ve insana verilen değerın alması, Şahsenem Bacı'nın toplumsal değerleri önemsedığı ve ön planda tuttuğu söylenebilir. Ardından gelen çalışkanlık, dürüstlük, bilimsellik, hoşgörü ve özdenetim değerleri ile Şahsenem Bacı'nın bireyin kişisel akademik ve karakter gelişimini desteklemeyi amaçladığını gösterir. Ozan, dayanışma, yardımseverlik, eşitlik, adalet, kültürel mirasa duyarlık ve aile birliğine önem verme değerlerine türkülerinde yer vererek toplumun kültürünü ve yaşayışını ön plana çıkarmaktadır. Atatürkçülük, Atatürk sevgisi ve Cumhuriyete birçok türküsünde yer vererek bu değerleri yücelttiği ve ayrı bir önem verdiği görülür. Atatürk'ün yaptığı yenilikleri, cumhuriyetin halka sunduğu imkânları dile getirmiştir.

Aşağıdaki tabloda Âşık Şahsenem Bacı'nın türkülerinde yer alan değerlerin, doğrudan verilebileceği öğrenme alanları verilmiştir.

Tablo:3 Öğrenme alanları ve değerlerin dağılımı

Öğrenme alanları/ Değerler	Birey ve toplum	Kültür ve miras	İnsanlar ve yerler ve çevreler	Bilim ve teknoloji ve toplum	Üretim dağıtım ve tüketim	Etkin vatandaşlık	Küresel bağlantılar
Adalet						+	
Aile birliğine önem verme	+	+					
Barış						+	+
Bilimsellik	+			+			
Çalışkanlık				+	+		
Dayanışma	+		+		+		
Dürüstlük				+	+		
Doğal çevreye duyarlılık			+	+	+		
Eşitlik						+	
Sevgi	+	+	+	+	+	+	+
Özgürlük	+					+	
Yardımseverlik	+						
Vatanseverlik		+	+		+		
Atatürk sevgisi ve Atatürkçülük		+				+	
Hoşgörü	+	+	+	+	+	+	+
Kültürel mirasa duyarlılık		+				+	
Özdenetim				+	+		

Adalet değerine ilişkin verilere göre Şahsenem Bacı, her zaman ve her yerde adaletin olmasını ve toplumda adil yönetimin olmasını vurgulamıştır. “Doğrunun hakkın korunması, doğru olanın öz belirtisi, doğru olarak kabul edilmiş olanda uzlaşma ve herkesin hakkının kanunlarla tanınmış olması” (Akarsu,1998, s.17) adalet olarak tanımlanır. Tekrar eden bir şekilde hak, hukuk ve halk kavramlarını kullanmamış olması bizi adalet kavramının özüne götürmektedir. Toplum içinde barış, uyum, eşitlik, haklılık ve hukukun meydana gelmesi adaletin temel yapısıdır.(Çeçen, 2020, s.19). Sosyal bilgiler dersinde adalet değeriyle bireyin kanun kavramını benimsemesi, temel hak ve özgürlüklerini öğrenmesi, haklıyı haksızı ayırt etmesi, kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanması amaçlanır. (Öztürk ve Dilek, 2005, s.61). Bunun yanında bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur (MEB,2018).

Aile birliğine önem verme değerine ilişkin verilere göre Şahsenem Bacı, Türk kültürünü yansıtan öğeleri kullanarak bu değeri ele almıştır. Sosyal bilgiler dersinde aile birliğine önem verme değeriyle bireyin, aile bütünlüğüne bağlılık kazanması, ailenin refah mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirmesi amaçlanır (Öztürk ve Dilek, 2005, s.61).

Âşık Şahsenem Bacı, dünyanın her yerinde barış olmasını ve savaşların bitmesini ister. Dargınlık veya savaştan sonra anlaşma, kavga ve savaş taraftarı olmayan, huzur ve sükûnet içinde yaşam (Ayverdi, 2005) barışı ifade eder. İnsan onuru ve insan yaşamı onun için çok değerlidir. Barış duygusunu verirken düşmanlık hissi yerine sevgiyle vermiştir. Barış değeri çatışmaya ve farklılıklara hoşgörü ve yumuşaklıkla tepki vermeyi öngörür (Aktaş ve Safran; 2013). Barış çağrısı yapmayı insani bir vazife olarak görür. Sosyal bilgiler dersinde barış değeri ile birey, insanların birbirlerine muhtaç olduklarını anlar, okul, aile ve toplum yaşamının esas aldığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu öğrenir. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir (Öztürk ve Dilek, 2005, s.61).

Bilimsellik değerini ele alırken araştırma yapılmasını ve kanıt temeline dayanılmasını söyler. Buradan denilebilir ki bizi bilimselliğin tanımı olan bilimsel düşünme ve bilimsel üretimde yol gösterici ilkeler (Demirutku ve Güngör, 2021) olarak tanımlanan bilimselliğin tanımına götürmüştür. Deneyimli insanlarla ve rehber eşliğinde yeni işlere

girişilmesini vurgulamıştır. Bilgi sahibi ve tecrübeli insan çevresini eğitmek ve topluma faydalı olmak için çalıştığı zaman görevini tamamlamış olur (Tezcan 1982'den akt. Dilmaç 1999, s.16-17). Sosyal bilgiler dersinde bilimsellik değeri ile bireyin doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olması, bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretimde bilimsel ahlakı gözetmesi amaçlanır (MEB, 2018).

Âşık Şahsenem Bacı, çalışkanlık değerine ilişkin bulgularda çalışmanın önemini, emeği ve gücü vurgulamıştır. Özellikle kadınların çalışma hayatının her alanında olduğundan bahsetmiştir. Sosyal bilgiler dersinde çalışkanlık değeri ile bireyin çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygı duyulması gerektiğine inanmaları ve kalifiye insan gücünün Türkiye ekonomisinde gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder. (MEB, 2018).

Toplumunu ayakta tutan birlik ve beraberlik, dayanışmayla olur. Bir grup içinde yer alan bireylerin aralarında veya grupların birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşma, iş birliği ortak tavır ve toplu eyleme bağlı olarak gelişen bağlılık duygusu (Demir ve Acar, 2005) dayanışmadır. Dostluk ve dayanışmayı birbirini tamamlamaktadır. Sosyal bilgiler dersinde dayanışma değeri ile bireylerin katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmesi, sosyal, kültürel ve tarihi bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz etmesi ve her yerde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelmesi amaçlanır (MEB, 2018).

Erdem sahibi insanlar doğruluk ve dürüstlükten ödün vermezler. Dürüstlük değeri, İnsanın doğruları ve gerçekleri açık ve net bir şekilde söyleyerek insanlar tarafından güvenilir olarak algılanması dürüstlüktür (Yalnız ve Yıkılmaz, 2018). Âşık değeri verirken öğüt vermiş, öğüt verirken çocuklarına aslında tüm topluma seslenmiştir. Sosyal bilgiler dersinde dürüstlük değeri ile bireyin sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular (MEB, 2018).

Âşık Şahsenem Bacı, eşitlik değerine ilişkin bulgularda hiçbir din, dil, ırk ve cinsiyet fark etmeksizin insanların eşit haklara sahip olmasını ister. Benimsediği sosyalist ideoloji çerçevesinde eşitlikçi sınıfsız toplum ülküsünü türkülerine yansıtmıştır. Sosyalizm, ferdi mülkiyeti, imtiyazları ve toplumun sınıflara bölünmesini reddederek halkın denk

olmasını savunur. (Fındıkoğlu, 2012, s.109). Sosyal bilgiler dersinde eşitlik değeri ile bireyin hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri amaçlanmıştır (MEB,2018).

Özgürlük için mücadele edilmeli ve özgürlük korunmalıdır. Özgürlük, insanın neyi yapmak isteyip neyi ise yapmak istemediğine kendi iradesiyle karar vermesi ve kararının gereklerini yerine getirirken başkaları tarafından engellenmesi durumudur. (Demir ve Acar 2005, s.321) Gerçekleştirmek istediği eylemleri türkülerinde ifade etmiştir. Sosyal bilgiler dersinde özgürlük değeri ile bireyin özgür bir birey olarak fiziksel duygusal özelliklerinin ilgi istek ve yeteneklerinin farkına varır, temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar (Öztürk ve Dilek, 2005, s.61).

Kötü durumlar ancak sevgiyle düzelebilir ve iyileştirilebilir. Sevgi, bireylerde bulunması gereken pozitif bir güç, öğrenilmesi ve uygulanması gereken bir sanattır (Fromm, 1994'dan akt. Özmen, 1999). İnsanlar çıkar gözetilmeksizin sevilmelidir. Sevgi, insanı karşılık beklemeden yakın ilgi dostluk şefkat bağlılık göstermeye yönelten ve fedakârlıkları göze aldırarak kadar güçlü olabilen bir duygudur (Ayverdi, 2005). Sosyal bilgiler dersinde sevgi değeri ile bireylerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven ailesine, milletine, vatanına bağlı, çalışkan, araştırıcı, özverili, erdemli, girişimci, iyi insan iyi vatandaş olarak yetişirler (Öztürk ve Dilek, 2005, s.60).

Yardıma ihtiyacı olan insanlara, kim olduğu ayırt edilmeden yardım edilmelidir. Yardımlaşmak, yardım etmeyi sevmektir (Ayverdi, 2005). Başkalarının iyiliğini düşünme ve başkalarına yardım etmekten zevk alma demokratik insanda bulunması gereken temel değerlerdendir. (Mortella, 1998'den akt. Öztürk ve Dilek, 2005, s.56). Sosyal bilgiler dersinde yardımseverlik değeri ile bireyin toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılması amaçlanır (MEB, 2018).

Âşık şahsenem Bacı, vatanını ve halkını seven biridir. Bu vatanın zorlu şartlarla kurtarıldığını ve toplumdaki insanların birbirlerine karşı görevlerinin olduğunu belirtmiştir. Vatanseverlik, bireyin içinde yaşadığı toprak parçasına ve milletine karşı sorumluluklarının farkında olması ve bu sorumlulukları yerine getirme bilincinde olması(

Avcı, İbret ve Karasu Avcı, 2017, s.1559) ve vatansever olma (Ayverdi, 2005, s.3345) durumudur. Türkülerinde Mustafa Kemal Atatürk, Fatih Sultan Mehmet gibi tarihi şahsiyetlere yer vermiştir. Tarih bilinci geliştirmede ve milli benlik duygularının gelişiminde tarihi şahsiyetlerin sosyal bilgiler ve değer eğitiminde payı büyüktür (Avcu ve Çakar Çelik, 2022). Sosyal bilgiler dersinde vatanseverlik değeri ile bireylerin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık haline getirmesi amaçlanır. Millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavraması Türk milletine, Türk bayrağına, Türk asker ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularının kuvvetlendirmesi kazandırılır (Öztürk ve Dilek, 2005, s.60). Bireylerin Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark etmesi sağlanır (MEB,2018).

Doğadaki tüm canlılara sevgiyle yaklaşarak memleketine olan özlemini dile getirmiştir. Doğal çevreye duyarlılık çevreyi temiz tutmak, ona sahip çıkmak ve her şeyden önemlisi çevreye saygıyı bir yaşam biçimi haline getirmek ile olur (Delican ve Sönmez, 2013). Sosyal bilgiler dersinde doğal çevreye duyarlılık değeri ile bireyin, yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt etmesi ve yaşadığı çevredeki görülen iklimin insan faaliyetlerine etkisini günlük yaşamdan örnekler vermesi ve açıklaması beklenir (MEB, 2018).

Âşık, kültürel mirasa duyarlılık değerinde türkülere, yemeklere, halk oyunlarına ve yöresel lezzetlere yer vermiştir. Kültür, en genel haliyle bir topluma özgü maddi ve manevi değerler bütünü kültür olarak tanımlanır (Arslanoğlu, 2015, s.173). Kültürel miras ise, geçmiş nesillerden miras olarak kalan somut ve somut olmayan niteliklerin mirasıdır. Somut eserler sanat eserleri, edebiyat, müzik, arkeolojik ve tarihi eserler, binalar, anıtlar ve tarihi yerler barındırırken somut olmayan eserler bir toplumun edebiyatını, sanatını ve manevi inançlara ve sözlü geleneklere dayanan örf adet, gelenek ve uygulamalarını kapsar (Tuncel ve Altuntaş, 2020). Sosyal bilgiler dersinde kültürel mirasa duyarlılık değeri ile bireyin ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirlemesi ve kültürel öğelerin insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz etmesi amaçlanır (MEB, 2018). Ayrıca çevresindeki eski yeni sanat ve kültür eserlerini,

müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıyıp onları korumak gerektiğine inanırlar (Öztürk ve Dilek, 2005, s.61).

Özdenetim değeriyle bireyin kendini tanımasını ve davranışlarını bu yönde düzenlemesini ister. Bireyin bilinçli ruh haliyle kendinden yola çıkarak davranışlarını, toplumu ve insanlığı denetlemesidir (Tuna, 2021). Bireyler idealleri, hedefleri, değerleri ve beklentileri de dâhil olmak üzere arzu edilen standartları karşılamak için kendilerini değiştirmeye çalışırlar (Mead ve Baumeister, 2021). Öz denetim değerini verirken Mevlâna, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli gibi mutasavvıfları örnek vermiştir. Mevlâna, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli gibi mutasavvıflar erdemli, edepli insan olabilmenin ve kendini bilmenin temsili olmuşlardır (Tuna, 2021). Sosyal bilgiler dersinde özdenetim değeri ile bireyin iletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgulaması, bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanması amaçlanır. Milli, manevi ve evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri sağlanır (MEB, 2018). Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerini kendine yol edinmiştir. Hacı Bektaş Veli, toplumda birlik beraberliğin olmasına kardeşliği hoşgörü ve insanca yaşamaya, herkese aynı gözle bakmaya ve kusur aramamaya davet eder (Tuna, 2021). Öyle ki sosyal bilgiler dersi bireylerin, toplum içerisinde uyumlu yaşayabilmesi için farklılıklara yönelik ön yargıların sorgulanmasını ve çeşitli etnik, dinî ve mezhepsel aidiyetlere saygı duyulmasını amaçlar (MEB, 2018).

Atatürk sevgisi ve Atatürkçülük değerini verirken Atatürk'ün yaptığı yeniliklerden halka kazandırdığı haklardan bahsetmiş, toplumdaki huzursuzluğun ve bozulmaların yine Atatürk'ün ilkeleriyle düzeleceğini savunmuştur. Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Atatürkçülük ve Atatürk sevgisi değeri ile Atatürk ilke ve inkılaplarının Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik laik milli ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları amaçlanır. Ayrıca bireylerden toplumu yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve Türk büyüklerinin sadece milli değil evrensel yönlerini de kavrayarak takdir ederek milletimize de düşen insanlık görevleri olduğunu görmesi, insanlığa sevgi saygı ve hizmet verme bilincine varması beklenir. Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli demokratik laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilmesi, Cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavraması diğer amaçlar arasındadır. (Öztürk ve Dilek, 2005, s.60).

Âşık, hoşgörü değerini verirken her işin tatlı dille yapılmasını belirtmiştir. Hoşgörü, her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumudur TDK(2022). Ayrıca evlat yetiştirmede değerlerin önemli olduğunu göstermiştir. İnsanlar evlatlarına maddiyattan öte iç dünyalarını ve maneviyatlarını zenginleştirecek sağlam ve iyi ilkeler öğretir. (Tezcan 1982'den akt. Dilmaç 1999 s.16-17). Sosyal bilgiler dersi ile bireyin toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgulaması amaçlanmaktadır. Böylelikle insanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler (Öztürk ve Dilek, 2005, s.61).

Buradan hareketle denilebilir ki Sosyal bilgiler dersinin amaçları ve kazanımlarıyla Âşık Şahsenem Bacı'nın türkülerindeki amaçlar paralellik göstermektedir.

Araştırmanın sonuçları ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur;

- Sosyal Bilgiler öğretim programında bulunan değerlerin kazandırılma amacıyla Âşık Şahsenem Bacı'nın türkülerindeki amaç paralellik gösterdiğinden bu türküler Sosyal Bilgiler dersinde dersi destekleyici öğretim materyali olarak kullanılabilir.
- Kültürümüzün ve tarihimizin daha birçok önemli şahsiyete sahip olduğu Değer eğitimi alanında çalışma yapacak araştırmacılara yol gösterici olabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2004). Halk şiirinde tür ve şekil, (Ed. O.M, Öcal), *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akarsu, B. (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (8. Baskı), İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değer Eğitimi Dergisi*. Sayı: 6 (16). (9-25).
- Akkaş, Ş. (1990). *Söz Nereye*. İzmir: İstiklal Yayınları.
- Akkaş, Ş. (2010). *Haykırış*. Babil Yayıncılık.
- Alptekin, A. B., Güzel, A., & Şahin, H. İ. (2018). *Türk Halk Şiiri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Arıcı, A. F., & Züleyha, E. R. (2017). Değerler eğitimi aracı olarak türküler: bir içerik analizi. *İv. Uluslararası Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 19.
- Avcı, A. A., İbret, B. Ü. & Karasu Avcı, E. (2017). “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatanseverlik değerinin kazandırılmasına yönelik görüşleri”, *İlköğretim Online*, 16(4): 1558-1574.
- Avcu, K. M. & Çakar Çelik, Ö. (2022). Sosyal bilgiler dersinde tarihi şahsiyetlerin rolüne ilişkin öğretmen görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 32 (1) , 97-110 . DOI: 10.18069/firatsbed.960843
- Arslanoğlu, İ. (2005). Türk değerleri üzerine bir değerlendirme. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 41, 64-77.
- Arslanoğlu, İ.(2015). *Genel Sosyoloji Notları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydın, M. Z., & Akyol Gürler, Ş. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi* (4. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ayverdi, İ. (2005) *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bahar, H. İ. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları.
- Barr, R., Barth, J. L. ve Shermis, S. S. (2013). *Sosyal Bilgilerin Doğası*. (Çev. C. Dönmez). Ankara: Pegem Akademi.
- Bektaş, Ö. (2019). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. R. Turan ve T. Yıldırım (Ed.) *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (ss:1-30). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Boratav, Pertev Naili, (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Çeçen, A. (2020). *Adalet kavramı*. Astana Yayınları.

- Çibik, B. (2017). *Âşık Yalınayak'ın Şiirlerinde Değerler Eğitimi: Dil, Kültür, Kimlik*. (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Erdal, G. G. (2020). Halk kültüründe kadının türkü yakıcı kimliği ve kadın ağzı türkülerde Kocaeli örneği. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 216-227.
- Delican, E., & Sönmez, Ö. F. (2013). Doğal çevreye duyarlılık. *Journal of Inquiry Based Activities*, 3(2), 59-74.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (2005) *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (6. Baskı). Ankara: Adres Yayınları.
- Demirutku, K., & Güngör, E. (2021). Bilimsellik değerlerinin içeriği ve yapısı. *Psikoloji Çalışmaları*, 41 (2), 459-489.
- Dilek, O. (2019). *Neşet Ertaş Türkülerindeki Sosyal Bilgiler Dersi Değerleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Dilmaç, B. (1999). *Öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Durbilmez, B. (2016). *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı halk şairleri*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Ensar, A. (2017). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Evin, İ., Kafadar, O. İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler yönünden içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Fındıkoğlu, Z. F. (2012, February). Sosyalizm ve içtimaî siyaset. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 1).
- Gökdemir, S. (2019). *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- İstanbulu, S. (2014). *"Kültür ve müzik eğitimi ögesi olan türkülerde kadın temasının analizi"*. (Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye.
- Kafkasyalı A. (2010). Türkü. *Türk Yurdu Dergisi*. Sayı 269

- Karadeniz, O. (2019). Türküler ile sosyal bilgiler öğretimi. *Sosyal bilgilerde sözlü ve yazılı edebiyat incelemeleri*. (ss.105-126). Ankara: Pegem Yayınları.
- Kılıçoğlu, G. (2015). Sosyal bilgiler tanımı : dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi, M. Safran (ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss: 3-16). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Mead, N. L., & Baumeister, R. F. (2021). Do objects fuel thyself? The relationship between objects and self-regulation. *Current Opinion in Psychology*, 39, 16-19.
- MEB (2018). İlk Öğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4-5.6.-7. Sınıflar). Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Oğuz, M.Ö.(2004).*Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özmen, F. (1999). Etkili eğitimin gerçekleştirilmesinde duyuşsal alanın önemi: Sevgi eğitimi. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 193-198.
- Özpolat, V., Demirbaş, H., & Kocaman, H. (2012). *Toplumsal hafızanın demokrasi kültürü ve insan hakları eğitiminde işe koşulmasının bir yöntemi: türkülerimiz. uluslararası sosyal bilgiler eğitimi: Değişen Dünyada Vatandaşlık Ve Demokrasi Eğitiminde Yeni Yönelimler Ve Sorunlar Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 20-22.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (Ed.). (2005). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* . Pegem A yayıncılık.
- Reboul, Oliver (1995). Değerlerimiz evrensel midir? (Çev. H. IZGAR) *Eğitim Yönetimi Dergisi* Yıl: 1, Güz. Sayı: 3 (363–374).
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values?. *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2(1), 2307-0919.
- Şahin, T., & Ersoy, F. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1535-1558.
- Şimşek, A. (2009). Sosyal bilgiler derslerinde bir öğretim materyali olarak edebi ürünler. M. Safran (ed.) *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss:389-412) Ankara: Pegem Akademi.
- Tuna, S. T. Türk Tasavvuf Edebiyatı Örneklerinde Özdenetim Değeri ve Kendini Bilmek. *Turkish Studies*, 16, 3.

- Tuncel, G., & Altuntaş, B. (2020). İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin kültürel miras algısı: gösterebilimsel bir analiz. *International Journal of Field Education*, 6(1), 123-140.
- Turhan, M., & Kova, Ö. (2012). Değerler eğitimi açısından Türk halk müziği ve halk ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm bağlamında bir inceleme. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, (6), 117-128.
- Yanlıç, R.A.(2015). *Âşık Şahsenem Bacı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
- Yalnız, A., & Yıkılmaz, Y. (2018). Değerler eğitimi kavramı olarak dürüstlük ve dürüstlük ölçeği (DÖ) Türkçe formu: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(34), 649-666.
- Yel, S., Aladağ, S., (2009). Sosyal bilgilerde değerlerin öğretimi. *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss.119-150), Ankara: Pegem Akademi.